

1312

Հայկերէն

1312.

12004

5 ~ 55

ՊԵՏԵՍԻԱՆ

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՃԱՌԻՆ

ԼՈՒԷՋԻՆ ՏԵՏՐԵԿԻՆ

60

1857

Handwritten scribbles and numbers, possibly "22" and "1-22".

Embossed decorative line.

Embossed text: THE UNIVERSITY OF

Embossed text: THE UNIVERSITY OF

Embossed text: THE UNIVERSITY OF

Embossed decorative line at the bottom.

1312 ✓

861-ԱԿ

ՊԵՏԵՍԻԱՆ

ՀԱՅՈՐԳՈՒԹԵԱՆ ՃԵՌԻՆ

ԵՌԵՋՐԱՆ ՏԵՏՐԵԿԻՆ:

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՑ

Հ. Ա. Խ.

ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՂԻՔ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՏԱԼՈՒ
ԱՄԷՆՈՒՆ ՈՐ ՁԵՐ ՈՒՆԵՑԱԾՊՅՈՅՄԻՆ
ՊԱՏՃԱՌԸ ԿԸՀԱՐՑՈՒՆԷ:

Ե ՊԵՏ. Կ. 15:

Ի ԶՄԻՒՌՆԻԱ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԿՈՒԼԻԵԼՄՈՍ ԿՈՒՖՓԻՐԻ

1846

1312

9325-52

28 + 264

«Պարաստեղը իսկը պաշտեն • մարդոց պատուիրած վար-
« դապետութիւնները կըսորվեցունեն • Աստուծոյ պատուիրան-
« քը թողեր էք, մարդոց աւանդութիւնը կըքունէք »: Մարկ •
Է. 7, 8:

ՊԼՏՆՍԻՆ

ՀԵՂՈՐԴՈՒԹԵԼՆ ՃԸՈՒԻՆ

ՅԵՐԳԻՒՆ ԲԵՐԵՆԿԵՄ

Չե՛ր յարգութեանը շինած Հաղորդու-
թեան ճառը կարդացի մտադրութեամբ,
և անկեղծաբար կը խոստովանիմ որ ամենևին
համոզուելու ճշմարտութիւն չիկայ մէջը .
ուստի այժմ համառօտաբար կը ցուցնեմ
իմ առարկութիւններս՝ Գոյափոխութեան
վարդապետութիւնը հաստատելու համար
ձեր յառաջ բերած դիտաւոր փաստե-
րուն դէմ, ինչպէս որ հրատարակաւ խոս-
տացայ :

Մ Ա Ս Ն Ա :

Հաւատալեաց մէջ կան անանկ ճշմարտութիւններ՝ որ մարդկային խելքին սահմանէն վեր են . բայց անանկ ճշմարտութիւններ չկան՝ որ մարդկային խելքին ուղղակի դէմ դան :

ՐԵՄԵՆԻՆԻ խելքէ վեր վարդապետութիւնները ինծի կը պուցընես ինչպէս Ամենասուրբ Արքայութեան և Վարդապետութեան խորհուրդները , և կը ջանաս զիս համոզել որ՝ ինչպէս որ այս խելքէ վեր վարդապետութիւններուն կը հաւատամ՝ անանկ ալ Ղոյսափոխութեան խելքի դէմ վարդապետութեանը հաւատամ : Եւ զատ բաներ կան որ մարդկային խելքէն վեր են , ու կը հաւատամք , բայց անոնց հաւատալովն իսպարտաւոր չեմք խելքի դէմ բաներու ալ հաւատալ . ոչ քրիստոնէական ճշմարտութեանց և ո՛չ փիլիսոփայական դրութեանց մէջ կը գտնուին անանկ բաներ որ խելքի դէմ ըլլան և հաւատացում ըլլան . չեմք կրնար հաւատալ որ երկու անգամ երկուքը՝ տասը կրնէ . քանզի ուղղակի խելքի դէմ է . սակայն կը հաւատամք որ մէկ թիւը բազմապատկելով մինչև անհունը կը հասնի , և թէպէտ անհունը մեր հունաւոր խելքին սահմանէն վեր է , բայց խելքի դէմ չէ :

Ասանկ սխալ դրութիւն մը հաստատ

ված և շատերէն հաւտացված ըլլալը բաւական փաստ մը չէ զմեզ համողելու որ ճշմարիտ եղած ըլլայ . քանզի կրնայ ըլլալ որ սխալ դրութիւն մը՝ ճշմարիտ սկզբունքի մը վրայ հիմնուիլով շատերէն հաւտացվի , ինչպէս կուսակաշտութիւնը շատերէն ընդունված է Մատուածաճանօթութեան ճշմարիտ սկզբունքին վրայ հիմնուած ըլլալուն համար : «Քանզի Մատուծոյ վրայով դիտնալու բանը իրենց մէջը յայտնի է . որովհետև Մատուած իսկ անոնց յայտնեց . . . անանկ որ՝ բնաւ ալ պատասխան մը չի գտնան տալու . . . իրենք զիրենք իմաստուններուն կարգը դրեր էին , յիմարեցան . և չաւրըլելու Մատուծոյ փառքը փոխիլըխեցին՝ նմանցունելով աւրըլելու մարդու , և թռչուններու , ու չորքոտանիներու , և սողուններու պատկերին” : Լուսն . Կ . 19—23 : Մասնկ ալ թէ որ Հաղորդութեան ճշմարիտ և հիմնական խորհուրդը՝ սուրբ Գրոց մէջ բնաւ նըշանակված չըլլար՝ Գոյափոխութեան սխալ դադափարը չէր ընդունվեր : Ուրեմն ձեր առաջ բերած փաստը ոչինչ է , որ կըսէք (Ղուկ . Էբե . 16) «Ի՞նչ բրիստոնէութեան հաւատալիքներուն վրայօք , և թէ՛ փիլիսոփայական դրութիւններուն մէջ՝ ասոր պէս և այս պարագաներովս հաւատացված և այսքան զօրացած բան մըն ալ կրնա՞ք մի

Խ 1 *

դտնել՝ որ սուտ և անհիմն և անհաստատ
ըլլայ՝: Քանզի Վոյափոխութեան վարդա-
պետութիւնը ճշմարիտ՝ հիմնական և հաս-
տատ վարդապետութեան մը սխալ կեր-
պով առնըվելը կամ մեկնըվելն է . և ա-
սանկով՝ ցրցուցած փաստիդ պարագաներն
ալ կրեղծըվի :

Եւ նախ՝ անանկ բան մը չունի իր մէջը՝
որ մարդու խելք չհասնի . քանզի խելքէ
վեր բանը խելքի դէմ չգար :

Երկրորդ՝ «Քարոզողէն առաջ անանկ
բան բող չըլլայ՝», ըսելնիդ ալ ոչինչ է .
քանզի ուրիշ բան է նորէն բան մը շինելը
ուրիշ բան է շինուած բանի մը ձեւը փո-
խելը . անհիմն վարդապետութիւն մը քա-
րողելը՝ և հիմնական վարդապետութիւն մը
սխալ կերպով քարողելը՝ մէկզմէկէ տար-
բեր բաներ են :

Երրորդ՝ հրաշքով հաստատուած վար-
դապետութեան մը սխալ կերպով առնը-
վելուն՝ կրկին հրաշք հարկաւոր չէ :

Չորրորդ՝ երբոր այս վարդապետութիւ-
նը սխալ կերպով քարողվեցաւ, ամենևին
ստոյգ չէ՝ թէ լսողները առանց դէմ դնելու
հաւատացին :

Հինգերորդ՝ մեր կողմէն բնաւ ըսված չէ
թէ այս վարդապետութեան հեղինակը բռ-
նաւոր մը ըլլալով՝ ժողովուրդը ահամայ հը-
նազանդեցուց, որ քարոզողը մեռնելէն ետ-
քը այս վարդապետութիւնը մերժըվէր :

Վեցերորդ՝ չհաւատալէն մէկ վնաս մը
 քաշելու վախ չունեցող մարդիկ ալ ասոր
 կրնան հաւատալ սխալմամբ : Հիմա կըս-
 կըսիմք քննել Յօհ . 7 երորդ գլխուն վրայ
 տուած Սեկնութիւնդ :

Գ Լ ՈՒ Խ Ա

Յօհաննու վեցերորդ գլխուն վրայ «տուած» մեկնութեանդ
 քննութիւնը :

Մ Բ Ե Բ Ե Ի այս գլուխը մեծ և սլափուա-
 կան ճշմարտութիւններ կըսորվեցունէ ; որ
 հարկաւոր է հասկընալ և ընդունիլ մեր
 փրկութեանը համար . բայց հրամանքդ բո-
 լորովին ծուռ կողմը կըդարձունես մեր
 Փրկչին ըսածներուն իմաստը . և այս գլու-
 խուն մէջ սորվեցուցածներուն վրայ ըսած-
 ներդ՝ լեցուն է սխալներով : Հարկաւոր չէ
 որ մէկիկ մէկիկ քննեմ՝ առաջին երեսուն և
 ութը երեսներուն մէջ ըսածներուդ ամէն
 մէկ պզտիկ բաները ; բայց բաւական պիտի
 ըլլայ քու մեկնութեանդ ընդհանուր և
 գլխաւոր փաստերուն դէմ իմ առարկու-
 կութիւններս գրել :

Երբոր Սամարացի կիներ եկաւ հորէն
 ջուր քաշելու՝ ուր որ Քրիստոս նստեր էր ,
 (Յօհ . 7 .) մեր Փրկիչը կնկանը առնելու

ջուրէն՝ սկսեց այն ջուրին վրայ խօսիլ , «որ
 անկէց ո՛վ որ խմէ՝ յաւիտեան չիպիտի ծա-
 րաւնայ” : Այսպէս երբոր ժողովուրդը Յի-
 սուսի ետեւէն եկան Աստիաունայումի մէջ ,
 հինգ հացով հինգ հազարի չափ մարդ կշտա-
 ցունելու հրաջքը տեսնալէն ետքը , ինքը
 սկսեց յանդիմանել զանոնք իրենց անձնա-
 սիրութեանը համար , որ եկան իրեն՝ միայն
 փորերնին կշտացունելու . և ըսաւ որ այն
 կերակուրը փնտուէն , որ յաւիտենական
 կեանքին մէջ կըմնայ : Յօհ . Կ . 27 : Բսաւ
 անոնց թէ Ննքն է կենաց հացը . այսինքն՝
 ի՛նչպէս որ հացը մարմնոյն կենդանութեա-
 նը միջոցն է , անանկ ալ ինքն է հողոյն
 կեանք տուողը . և որ իւր կեանք տալու մի-
 ջոցը՝ իր մարմինն է , որն որ ինքը կուտայ
 աշխարհի կենացը համար : Արմիաբանիմք
 որ կենաց հացը (կամ միջոցը) Վրիստոսի
 մարմինն է . և թէ որ Վրիստոսի մար-
 մինը չուտենք և իր արիւնը չխմենք՝ մեր
 մէջը կեանք չունինք : Համայ 48—58 :
 Մեր խնդիրը աս է , թէ ի՞նչպէս պիտի
 ուտենք Վրիստոսի մարմինը և խմենք իր
 արիւնը : Բերանովնիս մեր փորի՞ն մէջ
 ընդունելու եմք , կամ թէ հաւատքով սըր-
 տերնուս մէջ : Վուր կըսէք թէ՝ բերանով
 առնելու եմք . մենք կըսեմք թէ՝ հաւատքով
 ընդունելու եմք մեր սրտին մէջ : Ա՛լէս . Կ .
 17 : Հիմա ձեր ըսածին հակառակ , (որ

Վրիստոսը ուտելու եմք բերնով) , և 'ի
 հաստատութիւն մեր աւետարանական վար-
 դապետութեանը , (որ հաւատքով մեր սըր-
 տին մէջ ընդունելու եմք իւր մարմինը և
 արիւնը՝ կամ զինքը՝ մեր մեղքերուն համար
 զոհեալ , իմ ան մեծ և փրկարար ճշ-
 արարութիւնն , որ փրկութիւնը իւր խաչեալ
 մարմնովը և թափած արիւնովն է .) կա-
 ռարկեմ ,

Ը . Թէ մեր վարդապետութիւնը նոր
 կտակարանին մէջ ամէն տեղ կըսորվիմք :
 Բայց ձեր վարդապետութիւնը մէկ տեղ մը
 չգտնելիք , միայն թէ հօհաննու զերորդ
 դիտուն մէջ եղած ըլլայ : Վրիստոսի և իր
 աշակերտներուն ամէն ատեն՝ ամէն տեղ և
 ամէն մարդու կրկին և կրկին սորվեցուցած
 վարդապետութիւննին էր , Հաւատա՛ (մե-
 ղաց համար խաչեալ) Տէր Յիսուս Վրիս-
 տոսին՝ և պիտի փրկըվիս : Մարկ . Ժ . 16 ,
 17 : Պատմ . Ժ . 31 , ևն , ևն : Առաքեալ-
 ներէն մէկը բնաւ չքարոզեց որ Վրիս-
 տոսի մարմինը և արիւնը ըստ տեսակաւ հա-
 ցի և զինելոյ ուտելու եմք փրկըվելու հա-
 մար . բայց միշտ ըսին , հաւատա՛ , զղջա՛ ,
 ևն , և պիտի փրկուիս դուն : Եթէ ձեր
 վարդապետութիւնը ճշմարիտ է , ուրեմն
 առաքեալները շատ պակաս քարոզեցին :

Բ . Քու տուած մեկնութեանդ սկզբունքը
 պիտի ստիպէ զիս շատ անտեղի բաներ ըն-

դունիլ , որ մէկը չի կրնար հաւատալ : Ան
 մենեին մէկ բանի մը այլաբանական ըլլալը
 չէս ընդունիր , և կը պնդես թէ բոլոր ըս-
 վածները նկարագրական է : Յայտնի է թէ
 ճշմարտութիւնը շատանգամ այլաբանական
 խօսքով զուրցըված է , անանկ որ՝ ամէն
 մարդ կը հասկընայ անիկայ . և այս կընդու-
 նիս ուրիշ բաներու նայելով . բայց Հա-
 ղորդութեան նայելով՝ ամէն բան նկարա-
 գրական կընդունիս : Չե՛մ հասկընար թէ
 ինչո՞ւ այս տարբերութիւնը կընես . միայն
 թէ քու նպատակդ հաստատելու համար
 ըլլայ : Վրիստոս՝ Ստուարացի կնկանը ը-
 սաւ . «Վ՛վ որ խմէ ան ջուրէն՝ որ ես անոր
 կուտամ , յաւիտեան չի՛ծարաւիր : Այլ ան
 ջուրը՝ որ ես անոր պիտի տամ , պիտի ըլլայ
 իրեն ջուրի աղբիւր մը՝ որ յաւիտեանական
 կենաց մէջը կը բղխէ» : Յօհ . ք . 13 , 14 :
 Արդ՝ թէ որ «Վ՛մ մարմինս կերէք» խօսքը
 նկարագրական կերպով Վրիստոսի բուն
 մարմինը ուտելը կընշանակէ նէ , ինչո՞ւ հա-
 մար «Վամեցէք այն ջուրը որ ես պիտի
 տամ» զըուցուածքը , նկարագրական կեր-
 պով իրօք ջուր խմել չինշանակէր : Վրիս-
 տոս կըսէ թէ , ես ջուր պիտի տամ և դուն
 պիտի խմես անիկայ՝ առանց մեկնելու իր
 միտքը ան կնկանը : Վ՞նչ իրաւունքով հրա-
 մանքդ կըսես թէ ինքը ջուր չիտար խմելու :
 Թէ որ մարմինը փոքին մէջ կերթայ , ին-

չո՛ւ համար ջուրը հոն չիալիտի երթայ : Թե
 որ Վրխատոսի մարմինը՝ միայն նկարագրա-
 կան կերպով՝ բերնով ուտելով կրնայ կեանք
 տալ նէ , ի՞նչպէս իւր տուած ջուրը ա-
 ուանց նկարագրական կերպով խմելու , և
 առանց մեր մարմիններուն մէջ ջրհոր մը
 ըլլալով՝ կեանք կրնայ տալ : «Ա՛ռա՛հ մը»
 կամ «Ա՛րբա՛ղ մը» կըմեկնէր , երբոր այս
 բանը ըսաւ : Ա՛րբոր իր աշակերտներուն ը-
 սաւ թէ , Տեսէք և զգուշացէք Սաղուկե-
 ցիներուն ու Փարիսեցիներուն խմորէն :
 Սաղ . ԺԴ . 6 : Ինչո՛ւ համար յանդիմա-
 նեց զանոնք՝ նկարագրական կերպով հաս-
 կրնալնուն համար : Համար 7 , 8 : Վու-
 սկզբունքիդ նայելով՝ պէտքը չէ՞ր որ այս
 կերպով հասկրնային անոր ըսածը : Այս
 զրուցվածքը ի՞նչ «այլաբանութեան նշան-
 ներ կունենայ հետը» , ի՞նչ «առակի կամ
 օրինակի կըյարմարի . հոս անանկ բան չի-
 կայ» : Ղու . Էբե . 19 : Ի՞նչ ըսած էր
 Վրխատոս՝ որով կարենային հասկրնալ թէ
 ինչ ըսելով շարքապետներն ըսել կուզէ :
 Իայց սակայն ինքը յանդիմանեց զանոնք նը-
 կարագրական կերպով հասկրնալնուն հա-
 մար , երբոր յայտնի էր թէ բաւը այլաբա-
 նօրէն գործածված էր : Վեզ ալ չիալիտի
 յանդիմանէ անոնց նման ըլլալու համար .
 յիրաւի կըյանդիմանէ , ինչպէս որ պիտի
 տեսնեմք Յօհաննու այս վեցերորդ գլխուն
 մէջ :

զոս «երազ» մը չիմեկներ . կամ «առակ» մը չիպատմեր , բայց Հաղորդութեան վրայ կըխօսի : Վ՞նչպէս 17երորդ համարին մէջ մէկ հայր՝ Վրիստոսի իրական մարմինը կընշանակէ , ու միւս հայր չինշանակեր նոյնը :

Վ . ՏՈՒԱԾ մեկնութեանդ կանոնին վրայ շարունակ չես կենար՝ գլխուն սկիզբէն մինչև վերջը . այս գլխուն մէջ այլաբանական զրուցվածք չես ընդունիր (Ղ՞՞՞ 200 . էբէ՞ 19) , և համարձակ «հոսանանկ բան չկայ» կըսես : Բայց առանց պատճառի՝ մէկ բանի զրուցվածքները այլաբանօրէն և միւսները նկարագրական կըհասկընաս : Այսպէս՝ հայ բառը այլաբանօրէն կըհասկընաս , և «Այս եմ հայն կենաց»ը կըմեկնես թէ ուղղակի ես եմ կեանք տուողը ըսել կուզէ : Ղ՞՞՞ 200 . էբէ՞ 35 : Բայց «Իմ մարմինս ճշմարիտ կերակուր է», և «Վ՞ն որ իմ մարմինս կուտէ», և՞ զրուցվածքները՝ կը պնդես թէ նկարագրական կերպով հասկընալու է : Վնչո՞ւ խօսքիդ վրայ հաստատ չես կենար , և շարունակ նկարագրապէս չես մեկներ այս գլուխը . «երազ» տեսար որ ընթացքդ փոխեցիր , չէ նէ առջիդ պատերազմ : Արդ՝ թէ որ նկարագրական մեկնութեան կանոնը առնէք և շարունակ աս գլուխը մինչև վերջը անով մեկնէք նէ ,

Հետևեալին պէս կըլլայ : Աս է՛ն կենաց
 հացը , այսինքն էս է՛ն ճշմարտիտ կենսաստու- հա-
 ցը : Ղոսէ կենսաստու հաց կոչուի , հոս է ան որ
 էրկենքէն իջած է : Թէ՛ որ մէկ հարստ մը այս հա-
 ցէն ուտու՛ չըտիտի մեռնի , ինչպէս որ յէր հացըէրը
 մանանանն կըրանն ու մեռանն . այլ ցաւ-իտանն պիտի
 սաղի , այսինքն սա աշխարհէն մեջը Բնոս- հազ չըտի-
 տի տէնաց : Այս հացը որ էս յէտէ կոչուի՛ ի՛ն հար-
 մնս է . այսինքն այս հացը ցորէնէ կամ ինչ և
 իցէ ուրիշ ան-լէ մը շինուած չէ՛ , այլ ի՛ն հարմնէն
 շինուած է : Ո՛վ որ ի՛ն հարմնն ուտի և ի՛ն սըլ-նս
 իտէ՛ ցաւ-իտանս կենսանն կենսէ , ևայլն . ինչպէս որ
 ի՛ն հարմնս ճշմարտիտ կըրտուի է , և ի՛ն սըլ-նս
 ճշմարտիտ իտուի է . այսինքն զոս (ուտելու չէ՛
 ի՛ն հարմնս և իտու չէ՛ ի՛ն սըլ-նս ընդ տէնացիս-
 հացի և գնացի)՝ այլ ուտելու է՛ սա հացէն ընդ
 տէնացիս իտանն և իտուագրանն հարմնոց և ս-
 ընանն : Պէտքը չէ՛ որ ըսես Թէ «Այս է մար-
 մին իմ» խօսքը կըցուցնէ Թէ այն հացը
 Վրիստոսի մարմինն է , և ո՛չ Թէ մարմինը
 հաց է . քանզի ասիկայ ուրիշ և շատ տար-
 քեր բան մըն է . ինչպէս որ դուն կըսես
 (Երէս 56) «Աստիառնայում եղած խօսքերուն
 և վարդապետութեանը վրայ տարիի մը չափ
 ժամանակ անցնելով՝ ասիկայ խօսվեցաւ» :
 Անիկայ ուրիշ բան էր , և ասիկայ ուրիշ
 բան է : Վրո մեկնութեանդ սկզբունքին
 նայելով , Վրիստոս մէկ նոր վարդապետու-
 թիւն մը սորվեցուց՝ Հաղորդութեան խոր-

Տըրդոյն սահմանադրութեան ատենը . քան
 զև հոս՝ հացը իր մարմինը ըրաւ . սակայն
 աւաջ սորվեցուցած էր թէ իր մարմինը
 հաց էր . չէ՛ թէ իր մարմինը ընդ տեսակաւ
 հացի ուտելու էր , այլ իր նիւթական մար-
 մինը ուտելով և իր արիւնը խմելով՝ ան
 ճշմարիտ , իրական և կենդանարար հացը
 կերած ըլլալու էր : Ասոր ճշմարիտ ըլլալը՝
 յայտնի է զըուցվածքին կարգէն , հրամա-
 նոցդ սկզբունքովը . նաև անկից՝ որ Վրիս-
 տոս ըսաւ շրէայներուն . «Ղուք (որ ձեզի
 կըխօսիմ հիմա) թէ որ Արդւոյ մարդոյ մար-
 մինը չուտէք և անոր արիւնը չիսմէք՝ ձեր
 անձերուն մէջը կեանք չէք ունենար : Նոյն
 54 : Աւրեմն անոնք կրնային նոյն խակ ատե-
 նը Վրիստոսի մարմինը ուտել և անոր ար-
 րիւնը խմել , ինչու որ կեանք կրնային ու-
 նենալ , և շատերն ալ ընդունեցին կեանք
 Վրիստոսէն՝ նոյն օրերը : Բայց շաղորդու-
 թեան խորհուրդը տարիի մը չափ ժամանակ
 անյնեւէն ետքը հաստատուեցաւ : Անոնք
 նոյն տարիին մէջ Վրիստոսի մարմինը չէին
 կրնար ընդ տեսակաւ հացի ուտել , բայց
 անոնք կրնային ան հացը ուտել ու փրկըվել
 ճիշտ Վրիստոսի ըսած միտքովը , ինչպէս
 որ շատերը անանկ ըրին : Յօդ . Ժ . 42 :
 Աւրեմն թէ որ նկարագրական մեկնութիւն
 պիտի ընդունիմք նէ , իմ տուած մեկնու-
 թիւնս ճշմարիտ է՝ և ո՛չ թէ քուկդ :

Գ. թի որ Վրիստոսի մարմինը ուտել
 և անոր արիւնը խմել ոճը՝ զանոնք Հաղորդ
 դուժեան ատեն ընդ տեսակաւ հացի և զին
 նույ ուտելը կընշանակէ նէ, ուրեմն ամէն
 Հաղորդութիւն ընողները փրկելված են: Ինչ
 չու որ ամէն Վրիստոսի մարմինը ուտողնե
 րը և անոր արիւնը խմողները փրկելված
 են: Վրիստոս կրկին և կրկին կըսէ. «Թի
 որ մէկը աս հացէն ուտէ՝ յաւիտեան պիտի
 ապրի»: Տ՛ւ 27, 50, 52, 55—59 հա
 մարները: Հրամանքդ կըսես թէ՝ Վրիստո
 սի իրական մարմինը նկարագրական կեր
 պով՝ բերնով կուտովի: Աւրեմն Վրիստո
 սի կրկնեալ և յայտնի դրուցվածքներուն
 պէս, ան որ կուտէ իր մարմինը, բնաւ
 չիպիտի մեռնի, այլ յաւիտենական կեանք
 ունի: Բայց ո՞վ կընդունի ասիկայ. բնաւ
 մէկը չընդունիր: Գուն կըսես թէ չիհա
 ւատացողին յաւիտենական մահ է: Ղու
 Հաղ. Երեւ 22, 23, Խայլն: Յիրաւի Վր
 ժիստոս կըսէ, (որ մէկ երեւելի ճշմար
 տութիւն մըն է,) ան որ ինձի կըհաւա
 տայ՝ յաւիտենական կեանքը կընդունի:
 Համար 35, 47: Աւ ան որ չիհաւատար՝
 պիտի դատապարտուի: Մարի. ժիլ. 16:
 Աւետարանին դրութեանը պէս՝ մենք Վր
 ժիստոսի մարմինը հաւատքով կուտեմք.
 որպէս զի մէկ մարդ մը որ կըհաւատայ Վր

րիստոսի իբրև խաչեալ Փրկիչ՝ ճշմարիտ
 առաքելական հաւատքով՝ կուտէ Վրիստո-
 սի մարմինը և կրխմէ անոր արիւնը՝ ճիշտ
 Վրիստոսի գործածած նշանակութեամբը :
 Ուստի մենք կըսեմք թէ՛ ան որ ճշմարտա-
 պէս կուտէ Վրիստոսի մարմինը՝ փրկելված
 է . ինչու որ ինքը հաւատք ունի և հաւատ-
 քով զանհիկայ կուտէ : Կըսեմք ևս թէ ան-
 հաւատ մը քանի որ անհաւատութեան մէջ
 է , չիկրնար Վրիստոսի մարմինը ուտել :
 Ըրամանքդ իրաւունք չունիս երկու զբույ-
 վածքները առաջ բերել , «Մն որ կըհա-
 ւատայ» , և «Մն որ կուտէ» , և ըսել թէ
 ասոնք տարբեր բաներ են , և տակաւին
 հաստատել թէ երկուքն ալ հարկաւոր են
 փրկութեան , ճիշտ ինչպէս որ հաւատքը՝
 զղջումը և հնազանդութիւնը հարկաւոր
 են փրկութեան : Վանդի մէկ մարդ մը
 չիկրնար հաւատալ՝ և տակաւին անդեղջ և
 անհնազանդ մնալ . կամ տպաշխարել՝ ու
 անհաւատ մնալ , և : Եսոնց ամէնքն ալ՝
 միշտ մէկ տեղ կցված են . մէկ մարդ մը
 չիկրնար մէկը առանց միւսին ընել . չիկրնար
 ճշմարտապէս զղջալ՝ և տակաւին անհաւատ
 մնալ և կորսրվիլ : Բայց դուն կըսես թէ
 մէկ մարդ մը կրնայ ճշմարտապէս ուտել
 Վրիստոսի մարմինը՝ և տակաւին անհաւատ
 մնալ ու կորսրվիլ . որպէս թէ ուտելը և

հաւատալը հարկաւորապէս մէկ տեղ միա-
 ցած չեն : Սակայն Վրիստոս կըսէ . ան որ
 մէկը կամ միւսը կընէ՞ պիտի փրկըվի . չըսեր
 թէ երկուքն ալ հարկաւոր են : Վրիստոս
 չըսեր թէ ան որ հոստի կուտէ՞ պիտի
 փրկըվի . ասիկայ հրամանքդ կըսես և ոչ թէ
 Վրիստոս : Այլ տեղ մը ինքը կըսէ . Ըն որ
 կըհաւատայ ինձի՞ փրկըված է : Ըս մէկ
 ճշմարտութիւն մըն է . և դարձեալ կըսէ .
 Ըն որ իմ մարմինս կուտէ՞ և՛ , յաւիտեան
 պիտի ապրի . և ասիկայ ուրիշ ճշմարտու-
 թիւն մըն է : Ինքը չըսեր թէ՞ Ըն որ այս
 ինչ մասնաւոր կերպով կուտէ . միայն թէ
 Ըն որ հոստի . հոգ չէ՞ թէ ինչ կերպով կու-
 տէ , բայց միայն ան որ ինչ Վրիստոսի մար-
 մինը հոստի : Ըն որ կուտէ՞ ուտելուն համար
 կեանք կունենայ , և չէ՞ թէ ուրիշ բանի
 համար : Ինքը կեանք կունենայ ուտելու մի-
 ջոցով , և ոչ թէ ուտելէն տարբեր բանով
 մը : Գուն ի՞նչ իրաւունք ունիս Վրիստոսի
 խօսքը փոխելու և ըսելու թէ , «ան որ հո-
 ստի կուտէ՞» . ասիկայ Վրիստոսի խօս-
 քին յաւելում մը չէ՞ մի : «Ա՛յ յաւելուր՝ ի
 բանս նորա . զի մի յանդիմանեացէ զքեզ
 և սուտ լինիցիս» : Ը . 7 . 6 :

Ե . Դարձեալ՝ թէ որ այս գլուխիս վրայ
 տըված մեկնութիւնդ շիտակ է , աւանց Հա-
 ղորդութեան մէկը չի՛ կընար փրկըվիլ : Վր-

րիստոս յայտնապէս կրօէ, «Թէ որ Որ-
 դուոյ մարդոյ մարմինը չուտէք և անոր արիւ-
 նը չիխմէք՝ ձեր անձերուն մէջ կեանք
 չէք ունենար» : Հատու 54 : Երդ՝ Թէ որ
 աս ուտելը և խմելը Հաղորդութեան ատեն
 Վրիստոսի մարմինը և արիւնը ընդ տեսա-
 կաւ հացի և գինւոյ ուտելով և խմելով
 միայն կըլլայ, ուղղակի կըհետեւի Թէ ա-
 ռանց Հաղորդութեան մէկը չիկրնար փր-
 կելիլ : Բայց չէ՞ որ աւագակը խաչին վը-
 լոյ առանց Հաղորդութեան փրկըվեցաւ :
 Վերտութեան ճառին մէջը կըսես Թէ,
 «Վերտութիւնը սկզբնական և ներգործա-
 կան մեղքէ ազատութիւն, ճշմարտապէս
 և իսկական վերստին ծնունդ, և յաւիտե-
 նական կենաց պատճառ» : Տ՝՝՝՝ Վերջ . Ե-
 բ՝՝ 36 : Եյս վարդապետութեանը նայե-
 լով, Թէ որ մէկը մկրտըվածին պէս իսկոյն
 մեռնի, անտարակոյս կըփրկըվի առանց Հա-
 ղորդութեան : Բայց այս գլխուն տըված
 մեկնութեանը նայելով, ո՞վ կրնայ փրկըվիլ
 առանց Հաղորդութիւն աւնելու, Վրիս-
 տոսի մարմինը ուտելով և անոր արիւնը
 խմելով : Եյս եղբակացուութեանը մէջ փա-
 խուստի ճամբայ մը չես կրնար բռնել :
 Կամ քու մեկնութիւնդ սխալ բլալով՝ մէկ
 մարդ մը կրնայ հաղորդուիլ ու Վրիստոսի
 մարմինը ուտել, առանց ցորենէ շինուած

հացը ուտելու , և կամ՝ առանց Հաղորդու-
թեան անկարելի է փրկւիլիլ : Թէ որ աս
ըսածդ ճշմարիտ է , ուրեմն Ակրտու[թեան
վրայ ըսածդ սուտ է * :

* Ղշմարտութիւնը ամենեկին հակառակութիւն չունի իր մե-
ջը : Ան որ հաստատուն և ուղիղ փաստերով ճշմարտութիւնը
կըհաստատէ , մէկ անգամին մասնաւոր բան մը հաստատելու
համար՝ մէկ դրութիւն մը յառաջ չիբերեր , ու երկրորդ ան-
գամին ուրիշ բան հաստատելու համար՝ նոյն դրութեանը հա-
կառակը ըսեր : Այս բանը հրամանքնիդ ըրեր էք , չուրացիլե-
լու կերպով : 89 երեսին վրայ կըսես թէ՛ «Առտութեամբ յը-
ղացաւ Եստուածածինն զԲրիտոս , կուսութեամբ ծնաւ ,
և ասիկայ Ասայի մարգարէն իբրև նշան կամ հրաշք կըցու-
ցնէ . 'Տացէ ձեզ' և» : Արը կըսես «Ահա բեզի հրաշք մը ,
(որ Ասային և հրամանքդ ալ նշան կըկոչէք) և մեծ հրաշք ,
որ զգալի չէր » , և : Բայց մկրտութեան Ղառին մէջ կըսորվե-
ցունես երես 34 , 35 , 39 , և . որ մէկ բան մը նշան ըլլալու
համար՝ չէմ « զգալի » ըլլալու է , չէմ « մնայուն կամ կրկնա-
կան » : Արես թէ՛ « Քյս չէ՛ նայեր որ՝ թրխատութիւնը մէկ
զգալի մնայուն նշան մը ըլլալով ալ մկրտութեան չինմանիր ,
ինչպէս որ՝ ըսինք . ասոր նշան կրնայ ըսիլ , մկրտութեան
չըսիր . (երես 39) նշան ըսածդ զգալի բան մը պիտի ըլլայ . . .
մկրտութիւնը թէպէտ զգալի բան մըն է , բայց ի՞նչպէս նշան
կրնայ ըլլալ որ մարդ չիտեաներ՝ մկրտութեան ասանը հոն ներ-
կայ դտնրվողներէն դատ . և ետքը պէտք ըլլայ նէ չիկրկնրիր
(երես 34) . մկրտութիւնը ի՞նչպէս նշան կըլլայիոր որ չիկըր-
նար ճանչցրիլ . մարդուն վրայ մնայուն զգալի նշան մը չիձը-
դեր , և ինքն ալ ուրիշ նշանի կարօտ է , և պէտք եղած ա-
տենն ալ չիկրկնրիր : Աւելի յարմար չըլլար մի ըսելը որ դա-
ւանութիւնն է քրիստոնէական հաւատոյ նշանը , չէ՛ թէ մը-
կրտութիւնը . քանզի դաւանութիւնը զգալի է , և մնայուն
զգալի բան մը չունի ալ նէ՛ քանի՛ որ պէտք ըլլայ նէ կրնորոգ-
վի » : Արես 35 : Արդ՝ այս երկու վարդապետութիւննե-
րէն ո՞րին հաւատալու եմ : Անկ բան մը նշան ըլլալու համար՝
« զգալի մնայուն » կամ « կրկնական » բան մը ըլլալու է , ինչ-

Դարձեալ՝ զուն իրաւամբ կը հաստատես
 Թէ, Վրխատոս Տէրն մեր Հաղորդութեան
 խորհուրդը հաստատելէն գոնէ տարիի մը
 չափ առաջ խօսեցաւ այս գլխուն մէջ
 պարունակված բաները: Հաւանական է
 Թէ ոմանք մեռան նոյն տարվան մէջ, որոնց
 Յիսուս խօսեցաւ այս վարդապետութիւնը:
 Թէ որ այսպէս էր, ուրեմն քու մեկնու-
 թեանդ նայելով՝ անոնց փրկութիւնը (ինչ-
 պէս որ ըսինք) անկարելի էր: Վանդի
 Վրխատոս կըսէ. Վուք (որ ձեզի կը խօսիմ)
 «Թէ որ Արդւոյ մարդոյ մարմինը չուտէք՝
 եւ, ձեր անձերուն մէջը կեանք չէք ունե-
 նար», այսինքն բնաւ չէք կրնար փրկվիլ:
 Ըրդ՝ անոնք չէին կրնան Վրխատոսի մարմի-
 նը ուտել և անոր արիւնը խմել Հաղորդու-

պէս որ կը տրվեցունես մկրտութեան Ղառին մէջ: Աւրեմն Այս
 Մարիամին յղումն նշան մը չէր, ինչպէս որ Ասայի մարգարէն
 և հրամանքդ ալ կը հաստատես: (Ղառ. Հաղորդութեան, Երես
 89): Բայց մեկ բան մը որ զգալի և մնայուն կամ կրկնական
 չէ, կրնայ մեկ նշան մը ըլլալ (ինչպէս որ Ասային, և հրա-
 մանքդ ալ ճշմարտապէս կը հաստատէք). ուրեմն ո՞ր կը
 մնայ այն փաստը, որ այնչափ երկայն և կրկին կրկին զուրջը-
 ված է, ցուցնելու թէ մկրտութիւնը նշան մը չէ կրնար ըլ-
 լալ: Տակաւին կը հաւատան այս ետրի վարդապետութեանը.
 ուրեմն Հաղորդութեան Ղառին մէջ ճիշտ հակառակը ինչու
 համար կը գտնես: Մկրտութեան Ղառը գրելէր ետքը՝ այդ վար-
 դապետութեան ստութիւնը գտնօր և մերժեցի՞ր մի անիկայ.
 ուրեմն պէտք էր որ խնցունէիր քու ընթերցողներուդ՝ Հա-
 ղորդութեան Ղառին մէջ: Աամ՝ թէ որ մկրտութեան Ղառը
 գրելէր ետքը միտքդ չեփոխեցիր նէ, ինչու համար այսպի-
 սի փաստ մը գործածեցիր:

Թեան մէջ, ինչու որ դեռ անիկայ հաստատ-
 ված չէր . սակայն անոնք (քու դրու-
 Թեանդ նայելով) պարտաւոր էին ասանկ
 ընել . կամ չէ նէ՝ չէին կրնար փրկելիլ :
 Անոնք կրնային Վրիստոսի հաւատաւ, ի-
 րենց մեղքերուն համար զղջում ընել, և
 Աստուծոյ օրէնքներուն հնազանդիլ, և սա-
 կայն չէին կրնար փրկելիլ : Անիկայ դուն
 կընդունիս մի . և Թէ որ չէ նէ, ի՞նչպէս
 պիտի ցուցնես Թէ կրնային փրկելիլ :
 Դուն չես կրնար ըսել Թէ՝ Վրիստոս նա-
 խապատրաստուԹեան համար կանխաւ ասի-
 կայ իմացուց, վասն որոյ անիկայ հաստատվե-
 լէն առաջ Հաղորդութիւն ընել հարկաւոր
 չէր : Վանդի Վրիստոս կըսէ . Թէ որ իմ
 մարմինս չուտէք, դուք կեանք չէք ունենար
 կամ փրկելիլ : Արդ՝ ին՛չ որ Վրիստոս
 անոնց ըսաւ՝ նոյնը ճշմարտապէս կըվերա-
 բերի բոլոր մարդոց . հող չէ՛ Թէ Վրիս-
 տոս այս խօսքը ըսելէն առաջ՝ մարդիկ ու-
 թիշ կերպով կրնային փրկելիլ : Վրիստոս
 աս խօսքը ըսելէն ետքը՝ մարդ մը չէր կըր-
 նար փրկելիլ, առանց անոր մարմինը ուտե-
 լու . և քու դրուԹեանդ պէս՝ մէկ մարդ մը
 չէր կրնար ուտել զանիկայ, մինչև Հաղոր-
 դութեան խորհրդոյն սահմանադրուԹեան
 ատենը . և հետեւապէս Վրիստոսի այս խօս-
 քը ըսելէն մինչև ան պտենը մեռնող հա-

Լատացեալներուն անկարելի էր փրկըվիլ :
 Ի՞նչ կըսես ասոր : Անք գիտեմք որ աւա-
 ղակը 'ի խաչին փրկըվեցաւ առանց Քրիս-
 տոսի մարմինը ուտելու Հաղորդութեան մէջ :
 Ի՞նչպէս կրնաս համաձայնել ասիկայ՝ Քրիս-
 տոսի խօսքին վրայ քու տուած մեկնութեանդ
 հետ :

Օ՛րբու մեկնութիւնէդ կըհետեւի թէ բո-
 լոր Քրիստոսի մարմինը ուտողները՝ իրենց
 համար պարտին շինել զանիկայ : «Վուն կը-
 սես թէ 27 համարը , «Այլթայք գործեցէք
 մի՛ զկորստական կերակուրն , այլ զկերա-
 կուրն որ մնայ 'ի կեանսն յաւիտեանական» ,
 և՛ . կընշանակէ թէ կերակուրը «Վնանկ
 կերակուր մըն է՝ որ մարդս պիտի շինէ” :
 Ղու . Հող . Երեւ 20 : «Կերակուր մը շի-
 նել իրենց համար , որ յաւիտեանական կենաց
 մնայ . կերակուր մը՝ «ը շնողք երեւ , բայց Ե-
 րենց տուողը Որդին մարդոյ” (Երեւ 24) .
 «Քրիստոսի տալու կերակուրը՝ որ բունն
 ալ իրենց շինածը պիտի ըլլայ” : Երեւ 25 :
 Եւ խօսքերուդ նայելով , Քրիստոս բոլոր իր
 ունկնդիրներուն ըսաւ , «Վացէ՛ք շինեցէ՛ք
 ան կերակուրը՝ որ ես ձեզի պիտի տամ” :
 Ուրեմն ամէնքն ալ պարտաւոր էին շինել
 զանիկայ . և հետեւապէս բոլոր Քրիստոսի
 մարմինը ուտողները՝ պարտին շինել Քրիս-
 տոսի մարմինը իրենց համար : Քրիստոս

չըսէր թէ քահանայներ պիտի սահմանեմ
 որ իմ մարմինս շինեն , բայց կըսէ որ դա-
 ցէք և շինեցէք զանիկայ : Ուրեմն ո՛չ թէ
 միայն քահանայները՝ այլ և աշխարհական-
 ներն ալ կրնան Քրիստոսի մարմինը շինել .
 քանզի Քրիստոս աս խօսքը հասարակ ժողո-
 վըրդոց կըսէ : Տէ՛ս 24—26 հոմար : Ալ ո՛չ
 այսչափ միայն . անհաւատներն ալ կրնան
 շինել Քրիստոսի մարմինը . վասն զի Քրիս-
 տոս՝ աս խօսքը չհաւատացող շրէայներուն
 խօսեցաւ : Չես կրնար ուրանալ ասիկայ ,
 և ո՛չ աս հետևութենէն փախուստի ճամբայ
 մը կրնաս գտնալ . ընդունելու ես որ քու
 տուած մեկնութիւնդ չարաչար սխալ է ,
 կամ թէ չհաւատացող շրէայները կրնան
 շինել Քրիստոսի ճշմարիտ և իրական մար-
 մինը . (և թէ որ անոնք՝ ուրեմն կուսպաշտ-
 ներն ալ , անաստուածներն ալ , և մինչև
 անգամ հերետիկոսներն ալ) կրնան շինել :
 Բայց ո՞վ լսէր էր ասկէց առաջ աս հա-
 մարին վրայ ասանկ մեկնութիւն մը : Մինչև
 անգամ մէկ շայ մը ասկէց առաջ կըհա-
 լատար որ Քրիստոս աս կերակուրը շինել
 ըսել ուղեց . անգամ մը մտմտա՛ թէ ին՛չ
 նոր բաներ կըխօթեսկոր Ակեղեցիին մէջ :
 Աշխարհականներուն և անհաւատներուն
 Քրիստոսի մարմինը շինել կարող ըլլալուն
 վարդապետութիւնը՝ անանկ հերետիկոսու-

Թիւն մըն է՝ որ Հայաստանեայց Ազգեղեցւոյ մէջ լաված չէր ասկէց առաջ . և թէ որ Ազգեղեցիին Հողոյն Արբոյ շնորհօքը բոլոր նոր վարդապետութիւնները մերժելով՝ իր սկիզբէն լաւ ընդհանայ նէ (ԿՅ՝ 304 . ք . 24) , կրնուամք որ քու նորաձայն վարդապետութեանդ դէմ ալ պիտի բողոքէ : Լիօսքին նշանակութիւնը յայտնի է . աշխատեցէք որ ստանաք յաւիտենական կենաց տեղը կերակուրը , կորստական կերակուրը փնտուելնուդ տեղը :

Եւ Վարձեալ՝ թէ որ այս գլխուն վրայ քու տուած մեկնութիւնդ շնտակ է , ուրեմն Քրիստոս անհաւատ ժողովուրդի մը՝ հաւատացելոց մատակարարվելու խորհուրդ մը քարոզեց : Սակայն Ազգեղեցիին պաշտօնեայներէն ամենէն տղէտը անգամ ատանկ ընթացք մը չի բռներ իր քարոզութեանը եղանակին մէջ : Արնաս մի ցուցընել թէ Քրիստոս՝ կամ առաքեալները կամ Ազգեղեցիին պաշտօնեայներէն մէկը՝ սկիզբէն մինչև հիմա անհաւատ ժողովուրդի մը Քրիստոնէական հաւատքը չի քարոզած՝ անանկ խորհուրդ մը քարոզելին , որ միայն ճշմարիտ հաւատացեալները կրնային ընդունիլ : Այն իրենց փորին կշտանալը փնտուող անհաւատ ժողովուրդի մը առաջին սորվելու բանը Հաղորդութեան խորհուրդը չէ՝ .

քանզի սրբութիւնք շուներուն արժան չէ
տալ, և մեր մարդարիտը խողերուն առջևը
ձգել: Մատթ. 5. 6: Ընհաւատը պէտք
է որ առաջ Քրիստոսական հասարակութեան
նի, և հաւատացեալ ըլլալէն ետքը՝ Հա-
ղորդութեան խորհուրդը ընդունի. թէ որ
աս ճշմարիտ է՝ ուրեմն Յօհաննու վեցերորդ
դիւտուն մէջ Քրիստոսի ըսած խօսքերը՝
Հաղորդութեան խորհուրդն վերաբերու-
թիւն չունին, և քու տուած մեկնութիւնդ
սխալ է: 1

Ը. Քրիստոս յայտնապէս կրբացատրէ
իր միտքը աս դիւտուն մէջ երկու տեղ.
Նախ՝ 35 համարէն մինչև 40 համա-
րը. և Արկրորդ՝ 44էն մինչև 47ը.
«Յիսուս ըսաւ անոնց. Աս եմ կենաց հա-
ցը. ան որ ինձի կուգայ՝ չի'անօթենար. և
ան որ ինձի կը հաւատայ՝ ամենեւին չի'ծա-
րանար...: Ճշմարիտ ճշմարիտ կըսեմ
ձեզի, թէ Ըն որ ինձի կը հաւատայ՝ յաւի-
տենական կեանքը կընդունի»: Աս տեղ
Քրիստոս յայտնապէս և կրկին կրկին կը
հաստատէ թէ Ինքը կենաց հաց է անոնց՝
որոնք որ իբե՛ն կուգան և կը հաւատան իբե՛ն:
Չըսեր թէ ան՝ որ իմ մարմինիս կուգայ,
ձեր մեկնութեանը նայելով («Ի՞նչ էրե՞ս 27,
30), այլ կըսէ թէ ան՝ որ ինձի կուգայ:
Չըսեր թէ ան՝ որ կը հաւատայ թէ Հաղոր-

դուժեան մէջ տեսած հացը իմ մարմինս է,
այլ կրտէ թէ ան՝ որ ինչպէս (իբրև
Փրկիչի մը) :

Ասիկայ ճիշդ յարմար կուգայ Սուրբ Գլ-
բոց ամէն անգամ սորվեցուցածին Փրկու-
թեան մեծ պայմանին վրայով, որ է շա-
ռը : Են որ կը հաւատայ Քրիստոսի՝ սըր-
տին ճշմարիտ և կենդանի հաւատքովը՝ կը
փրկուի, և միայն սա հաւատքը ունեցողը :
Սուրբ Գիրքը որ տեղ անանկ որոշումն մը
կուտայ հաւատոյ, ի՛նչպէս որ դուք կուտաք :
Սէկ տեղ մը հաւատքը կը սահմանէք թէ
” եկեղեցիին հնազանդութիւնն է ” (Եբե-
4) . Սուրբ Գիրքը շատ տեղ կը սորվեցը-
նէ թէ ճշմարիտ հաւատքը՝ Քրիստոսի հը-
նազանդութիւն յառաջ կը բերէ . բայց
մէկ տեղ մը կայ մի որ ըսէ թէ եկեղեցիին
հնազանդութիւնն է հաւատքը : Գարձեալ՝
կըսեպէք թէ հաւատքն է հաւատալ՝ թէ
ան որ հաց կերևի՝ հաց չէ, հապա Քրիս-
տոսի մարմինն է : Եբե- 54 : Սուրբ Գիր-
քը որ տեղ կը սորվեցունէ թէ հաւատքը
այդ բանն է : Եւ ի՛նչպէս կը համարձակիս
մարդոց ըսել թէ ասիկայ հողին փրկող
հաւատքն է, որ Սուրբ Գիրքը մէկ տեղ
մը ասանկ չի ցուցըներ : Եստուծոյ ճշմար-
տութիւնը սուտի փոխել չէ՞ մի ասիկայ :
Քրիստոսի հաւատալը՝ ի փրկութիւն հողոյ՝

շատ տարբեր բան մըն է հաւատալէն, թէ
ան որ տեսութեամբ՝ հաստատութեամբ՝
զգայութեամբ և ճաշակով կիմանաս որ հաց
է՝ հաց չէ՞ ուրիշ բան մըն է :

Դուք կըսէք (Եբե՝ 29.) թէ 40երորդ
համարը «ամենայն որ տեսանիցէ զՈրդի՝ և
շաւատայցէ 'ի նա», ևՃ. հասկընալու է
շաղորդութեան հացովը և զինիովը զՔրիստոս
տեսնալ և անոր հաւատալը. «Թէ որ
Քրիստոս ամէն ժամանակ աշխարհքիս վը-
րայ զգալի կերպով ներկայ չի գտնուի
նէ, որ ըսել է իր մարմնովը, ո՞ւր տեսնե-
լու կըլլայ անիկայ : Ուրեմն հիմա ալ բո-
լոր քրիստոսական եկեղեցւոյ անդամները՝
երանելի յարութեան և յաւիտենական կե-
նաց իրաւունք ունին. քանզի Յիսուս կը
տեսնեն միշտ՝ հացի և զինիի կերպարանօք.
Ե կը հաւատան՝ որ տեսածնին հաց և զինի
չէ. ճշմարտապէս Յիսուս ինքն է մարմնով
և արեամբը» : Եբե՝ 30 : Թէ որ հար-
կաւոր ըլլար զՔրիստոս տեսնալ զգալի
կերպով, որ ըսել է իւր մարմնովը, ի՞նչ
ըսել ուզէց Քրիստոս երբոր ըսաւ թով-
մասին, «Մյու որ՝ զիս տեսար ու հաւատա-
ցիր, երանի անոնց որ տեսած չեն՝ և սի-
տի հաւատան» : Յօհ. ի. 29 : Թէ որ
Պետրոս առաքեալ բու սա նոր վարդապե-
տութեանդ հաւատացած ըլլար, ի՞նչպէս

կրնար ըսել . «Ա՛ն որ դուք չիտեսաք՝ ու սիրեցիք . որ անիկայ հիմա չէք տեսնար , բայց հաւատացիք , և ուրախ էք անպատմելի ու փառաւորեալ խնդութեամբ” : Թ՛ւ . Թ՛ . 8 , 9 : Թ՛ւ որ Պօղոս առաքեալ ասալ վարդապետութիւնը լսէր , ան որ իրենց քարոզածէն աւելի՝ աւետարան քարոզողին համար՝ «նորովեալ ըլլայ” կրսէ , (Գ՛աղ . Թ՛ . 8 , 9) քեզ ալ չի՞սկիտի նորովէր իրենց քարոզած աւետարանին դէմ՝ նոյ վարդապետութիւն հնարելու համար . ան որ (Թ՛ Կ՛րնն . Ե . 16) կրսէ , «Ա՛սկէ ետև մենք մէկ մը մարմինով չեմք գիտեր . որ թէպէտ գիտէինք Վ՛րիստոսը մարմինով , բայց հիմա՛ ալ անանկ չեմք գիտեր” : Մանաւանդ ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ որ հացին վրայ նաշելով՝ և անիկայ իբրև Վ՛րիստոսի մարմինը հաւատալով , Վ՛րիստոսի մարմինը տեսած ըլլամք : Հացին յատկութիւններէն ՚ի զատ ուրիշ բան չեմք տեսնար : Այս յատկութիւններուն տակը Վ՛րիստոսի մարմինը ծածկըված ըլլալուն հաւատալովնիս՝ իւր մարմինը տեսած չեմք ըլլար : Վ՛րիստոսի մարմինը չիտեսներվիր , միայն հացի յատկութիւններ կրտեսներվի : Աւրեմն ի՞նչպէս Վ՛րիստոս կրտեսներվի «զգալի կերպով , այսինքն իւր մարմինովը” :

Դարձեալ՝ ո՞վ կրնայ հաւատալ որ առ

Վրիստոս գալը՝ իւր մարմնոյն եղած տեղը
 գալ կընշանակէ : Հազարաւոր մարդիկ
 մօտեցան իրեն երկրիս վրայ , որ անտարա-
 կոյս կորսըվեցան յաւիտեանս : Արբոր
 Վրիստոս ըսաւ , « Ահէք ինձի բոլոր հոգ-
 նած ու բեռնաւորածներ , և ես ձեզ կը
 հանգչեցունեմ » (Մարկ . ժա . 28) , իմ
 մարմնոյս եղած տեղը եկէք ըսել ուղեց :
 Այսպէս ալ երբոր ըսաւ , « Ան որ ինձի
 կուգայ՝ դուրս չի պիտի հանեմ » : Ալ « Ան
 որ ինձի կուգայ՝ չի անօթենար » : Ըսել
 ուղեց որ ան որ իմ մարմնոյս եղած տեղը
 կուգայ՝ պիտի ընդունվի ու բնաւ չանօթե-
 նայ : Ինքը պարզապէս կըսէ , ան որ կու-
 գայ բնաւ չի պիտի անօթենայ : Իրեն գա-
 լով կեանք կընդունիմք . բայց աւանդ , թէ
 որ միայն իւր մարմնոյն եղած տեղը գամք՝
 բնաւ կեանք չի պիտի ընդունիմք : Ան ու-
 ըրիշ տեսակ իրեն գալ մըն է որ ինքը կը
 սէ . և ասիկայ է հոգւով և սրտով իրեն
 գալ . (որ հոգւոյն աչքովը կերեայ զըղջ
 ման և հաւատոյ միջոցովը ,) և զՎրիստոս
 ընդունիլ իբրև կեանք մեր հոգւոյն : Մեր
 Փրկիչը յայտնապէս կը բացատրէ իւր միտ-
 քը . « Ան որ ինձի կուգայ՝ չի անօթենար .
 և ան որ ինձի կը հաւատայ՝ ամենևին չի
 ծարաւնար » : « Ան որ աս հացը կուտէ՝
 (այսինքն իմ մարմնիս) յաւիտեան պիտի

ապրի” : Հատուկ 35 , 59 : Ան որ առ
 Վրիստոս կուգայ՝ կըփրկըվի : Ան որ
 Վրիստոսի կըհաւատայ՝ կըփրկըվի : Ան
 որ Վրիստոսի մարմինը կուտէ՝ կըփրկըվի :
 Բայց մէկ մարդ մը կրնայ առանց հաւա-
 տալու՝ Վրիստոսի մարմինը ուտել և իրեն
 գալ : Մէկ մարդ մը կրնայ առանց իրեն
 գալու կամ իւր մարմինը ուտելու՝ Վրիստո-
 սի հաւատալ : Փրկութեան համար մէկը
 մէկէ տարբեր երեք ճամբայներ կան :
 Յայտնի չէ որ այս երեք տարբեր զրուց-
 վածքը մէկ իմաստ մը ունին , և հոգիին այն
 մէկ հատիկ և մի և նոյն գործքը կըցուցը-
 նեն , որով մէկ մեղաւոր մը հաղորդակցու-
 թիւն կընէ Վրիստոսի հետ իբրև իւր Փրկ-
 կիչը , որ իր անձին Գանգոյ պատարագո-
 վը կեանք կուտայ կորսըվածներուն : Վր-
 իստոսի գալու եմք իբրև մեր խաչեալ
 Փրկիչը , և հաւատալու եմք իրեն իբրև ան
 մի միայն հացը՝ որ կեանք ունենամք . ու-
 տելու եմք զինքը՝ ընդունելով , և բոլոր մեր
 յոյսերը իւր նուիրեալ զոհին վրայ դնելով ,
 (ՏԵ՛ . Եբ . Թ . 25—28 . և Ժ . 10—14 , 18 .)
 և այն մեր փրկութեանը համար մատու-
 ցուած ճամբարիտ պատարագին արդիւնքը և
 օգուտները հաւատքով ընդունելով :

Հիմա տեսար որ փրկութեան ճամբուն
 վրայով Աւետարանին ըրած զրութիւնները

բոլորովին տարբեր է քուկինէդ : Մեծ վեհ
կայ Մէտտարանին և քու մէջ տեղդ : Հա-
ւատքը , առ Վրիստոս գալը , իւր մարմինը
ուտելը , որոնք որ փրկութիւն կուտան , որ
Սուրբ Վիրքերը կըսորվեցունեն և կըպա-
հանջեն , բոլորովին տարբեր բաներ են
հրամանքիդ ըսածներէն : Հաստատուն կը
հաւատամ որ քու դրութիւններդ չարա-
չար սխալ են , և կաղօթեմ Մտուծոյ՝ որ
աչքերդ բանայ , զՎրիստոս և իրմով եղած
փրկութիւնը պայծառապէս տեսնալու՝ հե-
մակուանէն շատ տարբեր լոյսով :

Դարձեալ՝ Վրիստոս պարզապէս ըսաւ
իւր ունկնդիրներուն , թէ բուն իր մարմինը
ուտելու վրայ չէր խօսքը : Հրեայները հրա-
մանքիդ պէս հասկըցան թէ նկարագրական
կերպով կըխօսէրկոր . և անոր համար իւ-
րարու հետ կըկուվէին ու կըսէին , «Վ՞նչ
պէս կրնայ ասիկայ իր մարմինը մեզի տալ
ուտելու» : Հմայք 53 : Յիսուս ըսաւ ա-
նոնց , «Հողին է կենդանարար . մարմին՝
ինչ ո՞չ օգնէ . զբանն զոր ես խօսեցայ ընդ
ձեզ՝ հողի՛ է և կեանք» : Հմայք 64 :
Հրամանքդ կըհարցունես թէ , թէ որ Յի-
սուս նկարագրական կերպով չիխօսեցաւ
նէ , ինչո՞ւ համար անոնց իր միտքը չիբա-
ցատրեց : Արպատասխանեմ նախ՝ թէ որ
Յիսուս՝ ասանկ զարմանալի բան մը ըսել

կուզէր, այսինքն որ անոնք ուտելու էին իր մարմինը ընդ տեսակաւ հացի և գինեոյ նը կարագրապէս, հաստատվելու խորհուրդի մը մէջ, որուն վրայօք բան մը չէին կրնար գիտնալ, և այն պատճառաւ չէին կրնար հասկընալ իր ըսածը, ինչո՞ւ համար ինքը չըսաւ այս բանը: Քու մեկնութեանդ նա յելով՝ թէ որ Քրիստոսի նպատակը այս քարոզութեանը մէջ Հաղորդութեան խորհուրդը հասկըցունել էր նէ, երբոր տեսաւ թէ ժողովուրդը «Մտո՞ր կրնայ ասիկայ իր մարմինը մեզի տալ ուտելու» ըսելով իրար կանցնին, պէտքը չէ՞ր որ պարզապէս իր միտքը բացատրէր: Արկրորդ՝ կը հաստատեմ թէ Քրիստոս այս 64 երորդ համարին մէջ յայտնապէս ըսաւ Հրէից իր ըսելիքը. ըսաւ, «Հոգին է կենդանարար» . կամ կենդանի ընողը հոգին է, ու չէ՛ թէ մարմինը. «մարմինն ինչ ո՞չ օգնէ», այսինքն անիկայ ուտելը: Մարմինս պիտի տամ աշխարհի կեանքին համար, ու չէ՛ թէ ուտելու համար. քանզի թէ որ իմ մարմինս ուտելու ըլլաք՝ օգուտ մը չընէր: Ատանկ ըսել չեմ ուզեր: «Օբանն զոր ես խօսեցայ ընդ ձեզ»՝ այսինքն այն վարդապետութիւնը որ մարմինս (խաչվելու) տալուս վրայով կընեմ մարդոց կեանքին համար, այն վարդապետութիւնը՝ այսինքն «ան խօս

քը որ ես ձեզի խօսեցայ՝ «հողի է», այսինքն
 ան հողին է որ կենդանի կընէ . «և
 կեանք» , կամ անով կեանք կըտրուի
 մարդոց : Այս բացատրութիւնը պարզ ,
 բնական , առջի ըսուածներուն համեմատ ,
 և Սուրբ Գրոց ուրիշ մասերուն հետ հա-
 մաձայն է : Հրամանքիդ ըրած բացատրու-
 թիւնը քաջբըշխով , անյարմար , և արտա-
 քոյ կարգի է : Ասխ կըսես թէ «ինչ ո՛չ
 օգնէ» խօսքը՝ «օգուտ չընէր» ըսել չէ ,
 բայց «օգնութիւն չընէր ըսել է : Աւ ետ-
 քը կէվելցունես թէ , «Այս օգնութիւն չը-
 նող մարմին բաւը որոշված չէ՛ . ո՛չ հա-
 ճն է՛ կըսէ՛ որ իրեն մարմնոյն վրայ հաս-
 կընամք , և ո՛չ ալ դո՛նէ հաճոյն կըսէ , որ
 ն դրոյն ուժովը՝ առաջկուց յիշված մար-
 մինը հասկընամք» : Արեւ 51 : Ատքը կը
 հաստատես թէ , «մարմին ըսածը՝ մարմնա-
 տը մարդուն զգայարանքներուն հասկըցը-
 նելուն վրայ հիմնելով մտքին ըրած դա-
 տումը պէտք է հասկընալ» : Արեւ 52 :
 Հիմայ ես Յունարէն չեմ գիտեր , բայց
 գիտցողներէն ըսեր եմ որ Յունական բնա-
 դրին մէջ մարմին բաւը իր առջևը որոշեալ
 ն յօդը ունի , ու անոր համար պէտք է որ
 «հաճոյն» թարգմանիլի , անանկ որ բու ըն-
 դունածիդ նայելով այն մարմինը հասկընա-
 լու եմք որուն վրայ որ կը խօսէրկոր :

Գարձեալ՝ մէկ մեծ տարբերութիւն մը
 չեմ տեսնար «օգոստոս չեմբ» և «օգոստոս չեմ-
 նեմ» ին մէջ: Յունարէն գիտցողները կը
 սեն թէ՛ բնագրին մէջ գործածուած բառը
 «օգոստ» կամ «շահ» չընէր կընշանակէ . և
 (Ուրբ. ժ. 26) որ կըսէ «Օ. ի՞նչ օգոստե
 մարդ» թէ զաշխարհս ամենայն շահեսցի, և
 զանձն իւր տուժեսցէ՛» և նոյն բառը
 գործածուած է: Ղշմարիտ է որ մարմին
 բառը շատ անգամ կըգործածուի ապակա-
 նեալ և աշխարհասէր միտք մը ցուցնելու
 համար. Բայց ի՞նչ յարմարութիւն ունի
 այս նշանակութիւնը Քրիստոսի ըսածին այս
 քարոզին մէջ: Ի՞նչ որ մարդ մը մէկ ճառի
 մը մէջ երկայն ժամանակ բառ մը մէկ նը-
 շանակութիւնով մը կըգործածէ, և ետքը
 յանկարծ առանց իմացունելու բոլորովին
 տարբեր նշանակութիւնով մը գործածէ նէ
 նոյն բառը, խաբէութիւն ըրած կըլայ:
 Ինչանկ կարծեցիր որ Տէրը քեզնի՞ կընմանի:
 Այն գլխուն մէջ ուրիշ տեղեր գործածուած
 նշանակութեան ի՞նչ պատճառով տարբեր
 պիտի հասկընամք: Իօսքին նշանակու-
 թիւնը այն չէ՛ թէ Քրիստոսի մարմինը ինք-
 նին «անօգոստ» բան մըն է. միայն թէ
 նկարագրական կերպով ուտելը անօգոստ է.
 Ի՞նչպէս որ շրէայները (և հրամանքդ ալ
 անոնց պէս) նկարագրական կերպով ուտե-

լը կըհասկընաք : Այս բանը անանկ յայտնի է որ չուրացվիր . և հրամանքդ ալ կընդունիս որ , եթէ հարկին ըլլար , ի՛նչ պէս որ հունարէնին մէջ անանկ է , նշանակութիւնը քու ըսածիդ պէս չի՛ պիտի ըլլար , այլ իմ ըսածիս պէս պիտի ըլլար : Այս կերպով հրամանքդ ալ կըվկայես որ իմ ըրած բացատրութիւնս ուղիղ է :

Բավաճ խօսքերէն յայտնի կիմացվի և կը հաստատուի՝ որ մեր Ֆրկչին այս գլխուն մէջ ըսած խօսքերը , բազմութիւնը հինգ նկանակով կերակրելէն յառաջ եկաւ . և իրենց միայն փորերնին կշտանալուն համար անոր ետեէն երթալէն : Վրիստոս զանոնք խրատեց որ չէ՛ թէ միայն մարմինին կենդանութիւնը պահող հացը փնտրուեն՝ այլ ան հացը որ հողիին կեանք կուտայ , այսինքն՝ իրեն դան և հաւատան , որ պիտի տայ իր մարմինը խաչուելու՝ աշխարհի կեանքին համար : Աւստի իր մարմինը ուտելը՝ անոր մահուանը հաղորդ ըլլալն է , իբրև խաչեալ Ֆրկիչ մը անոր հաւատալն է , իր փրկութեանը օրհնութիւններուն մասնակից ըլլալն է , իր ըրած պատարագին ապաւինիլն է , և իր ըրած կատարեալ քառութիւնը ընդունիլն է : Ալ անոնք՝ որ իր խաչելութեանն առաջ կապրէին ու մեռան , զայլու Ֆրկչին հաւատալով և անոր ընելու պա-

տարազին ապաւինելով փրկըվեցան : Ատ-
 քը եկողներն ալ կրնան փրկըվել անոր
 հաւատալով՝ իբրև մեղաց համար զոհեալ
 Փրկիչ մը : Հաւատքին ամէն գործքը՝
 Վրիստոսի մահուանը հաղորդակցութիւն
 մըն է, կամ անոր մարմինը ուտելն է :
 Բայց որովհետև Հաղորդութեան խորհրդ-
 զոյն մէջ մասնաւորապէս անոր մահուանը
 հաղորդ կըլլամք, հացը ուտելով և զինին
 իմնելով՝ որոնք որ իր բեկեալ մարմնոյն
 և թափած արիւնին նշաններն են, անոր
 համար կըհաւատամք՝ որ Վրիստոսի մարմ-
 նոյ և արեանը հաղորդ կըլլամք մասնաւոր
 կերպով : Սակայն չէ թէ միայն ան ժամա-
 նակը Վրիստոսի մարմինը կուտեմք և անոր
 արիւնը կըխմեմք : Ղշմարիտ Վրիստո-
 նեայն՝ միշտ և հանապազ Վրիստոսի հետ
 հաղորդակցութիւն ունի հաւատքով, միշտ
 և հանապազ Վրիստոսի մարմինը կուտէ և
 անոր արիւնը կըխմէ. միշտ Վրիստոս անոր
 սրտին մէջը կըբնակի հաւատքով : Ափե-
 ր . 17 : Ալ թէ որ աս ներքին և մշտնջե-
 նաւոր հաղորդակցութիւնը չունենալով Քր-
 իստոսի հետ, միայն տարին մէկ քանի ան-
 գամ Հաղորդութեան խորհրդովը կը
 կարծէ մէկը թէ Վրիստոսի մարմինը կու-
 տէ և անոր արիւնը կըխմէ՝ իր անձը կը
 խաբէ : Վանզի ան որ ներքին հաղորդակ-
 ցութիւն մը չունի Վրիստոսի հետ իբրև

իւր Փրկիչը՝ իր մեղքին քաւութեանը հա-
 մար զսհալ, մեծապէս կրմեղանչէ Քրիս-
 տոսի դէմ՝ երբոր անոր սեղանին կը մօտե-
 նայ: Աս հիմա ցըցուցի իմ աւարկութիւն-
 ներս՝ ձեր այս գլխուն տըված մեկնութեանդ
 դէմ. և անոր ամէն մէկ օգտակար մասերը
 քննեցի, որ պատասխանելու արժանի կե-
 րևար ինձի. և հիմա կուզեմ որ ցուցնէք
 ինձի, թէ ինչո՞ւ համար այնքան տարբեր
 եղանակաւ կրմեկնէք այս գլուխը Սուրբ
 Վրոց ուրիշ մասերէն: Ա, թէ Քրիստոսի
 հարմիր փորերնուս մէջ ընդունելու եմք,
 ի՞նչ մեկնութիւնով կրնաք ցըցունել թէ
 անոր տուած ջուրը (Յ՞՛. 7. 14) նաև հոն
 չի պիտի ընդունուի: Աուզեմ որ ցըցունէք,
 թէ ինչո՞ւ նկարագրական մեկնութեան կա-
 նոնը զըուցել չիտար ձեզի, թէ Քրիստոսի
 մարմինը ճշմարիտ հաց է, և չէ՛ թէ հացը
 ճշմարիտ և իրօք մարմինն է: Աուզեմ որ
 ցըցունէք, թէ ձեր վարդապետութեանը
 նայելով՝ ի՞նչպէս Քրիստոսի մարմինը Հա-
 ղորդութեան մէջ ուտող մարդ մը կրնայ
 կորսուիլ. և ի՞նչպէս մէկը աւանց Հաղոր-
 դութեան կրնայ փրկուիլ. մանաւանդ
 Հրէայները՝ որոնք որ Քրիստոսի այս գը-
 լուխը խօսելուն և Հաղորդութեան սահմա-
 նադրութիւնը ընելուն միջոցին մեռան,
 ի՞նչպէս կրցան փրկուիլ: Աուզեմ որ ցու-

ցընէք, թէ ի՞նչպէս ձեր այս 27երորդ հա-
 մարին մեկնութիւնը չի՞ սորվեցուներ ձեզի,
 թէ հասարակ ժողովուրդը և մինչև անգամ
 անհաւատ Հրէայները կրնան շինել Քրիս-
 տոսի իրական մարմինը: Առաջին որ ցուցը-
 նէք, թէ ձեր տրված մեկնութիւնները չեն
 հակառակիք Քրիստոսի խօսքերուն, մեկ-
 նութիւններուն, և Առաջին Քրքին ամէն տեղ
 սորվեցուցածներուն, փրկութեան սլայման-
 ներուն վրայօք: Առաջին որ ցուցընէք՝ թէ
 ո՞ր և ե՞րբ Հայոց կամ թէ մէկ ուրիշ ե-
 կեղեցի մը սորվեցուց ձեզի այդ մեկնու-
 թիւնը. ո՞ր ժողովքը հաստատեց այս գըլ-
 խուն վրայով ձեր մեկնութիւնը. և ասկէ
 ՚ի զատ թէ որ հաւատամ եկեղեցիին ասանկ
 սորվեցունելուն՝ ինչո՞ւ համար այսքան տը-
 րամաբանութիւն կընէք. դուք միայն ըսե-
 լու էք. «Արեղեցին ասանկ կըսորվեցունէ,
 անոր վարդապետութիւնները ընդունեցէք»:
 Այլ թէ ճշմարիտ է ձեր դրութիւնը թէ «հա-
 ւատք ըսելը եկեղեցւոյ հնազանդութիւն ը-
 սել է», ալ տրամաբանութիւն ընելու կա-
 րօտ չէիք. բայց դուք կըտրամաբանէք,
 և ես ձեր տրամաբանութիւնները կը քըն-
 նեմ. այս բանը ձեր դրութեանը սխալ
 ըլլալուն՝ ձեր կողմէն վկայութիւն մը չէ՞ մի.
 թէ որ հաւատք ըսելը եկեղեցւոյ հնազան-
 դութիւն ըսել է, պէտք է որ միայն այդ
 բանը հաստատէք. և ահա եկեղեցւոյ պա-

հանջմունքները արդէն յայտնի են , և նորէն սորվելու կարօտ չեմք : Եւրո^օն եկեղեցին է , որուն հնազանդիլը հաւատք ըսել է . Հայոց եկեղեցին՝ եթէ Յունաց , Հրապարակականաց՝ եթէ Բողոքականաց : Մենք գիտեմք որ հնազանդիլ պէտք է Եստուծոյ՝ քան թէ մարդիկներուն : Գործ . 7 . 19 : Ե . 29 : Եւս բանին ուղիղ ըլլալը զատելու՝ իմ կարգացողներուս կը ձգեմ : Եստուած տայ՝ որ մենք և բոլոր կարգացողներն ալ ճշմարտապէս Որդւոյ մարդոյ մարմինը ուտենք և անոր արիւնը խմենք որ կեանք ունենանք մեր մէջը :

Գանք հիմա սուրբ Հաղորդութեան խորհրդոյն Սահմանադրութեանը :

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ

Հաղորդութեան խորհուրդը Քրիստոս սահմանադրեց՝ զենքը ՅԵՐԵԵԼՈՒ համար , և ոչ թէ զենքը ԸՒՆԵԼՈՒ համար :

ՔՐԻՍՏՈՍ ՏԵՐՆ մեր՝ իր մատնելած գլխերը , երբոր օրէնքին պատուիրած զատիկը կերաւ վերնատանը մէջ , հայ առաւ . գոհացաւ , կտրեց՝ ու ըսաւ . « Եւէք՝ ու կերէք . սա է իմ մարմինս՝ որ ձեզի համար կը բաշխի . ասիկայ ըրէք զիս յիշելու հա-

մար” : Կնանկ ալ գաւաթը Կնթրիքէն ետև
 առաւ՝ ու ըսաւ . «Կ, յս գաւաթն է նոր
 ուխտ իմ արիւնովս . ասիկայ ըրէք , քանի
 անգամ որ խմելու ըլլաք՝ զիս յիշելու հա-
 մար” : Ին Կորնթ . ԺԹ . 24 , 25 : Տէն նաև
 Սաղմ . Իգլ . 26—28 : Սաղմ . ԺԴ . 22 , 23 :
 Գաղ . ԻԴ . 19 , 20 :

Նախ՝ այս խօսքը բնաւ չիցուցըներ թէ
 Վրխատոս այս խորհուրդին մէջ ինքըզինքը
 պատարագ ըրաւ : Վանզի թէ որ ձեր կար-
 ծիքին պէս պատարագ ըրած ըլլար նէ ,
 ալ ինչ պէտք էր որ խաչին վրայ պատա-
 րագ լի : Սենք Սուրբ Կիրքէն կըսորվիմք
 որ Վրխատոս մէկ անգամ մը պատարագ
 եղաւ խաչին վրայ , դուք կըսորվեցունէք թէ
 Վրխատոս նախ՝ վերնատանը մէջ իր անձը
 պատարագ ըրաւ , ետքը խաչին վրայ պա-
 տարագ ըրաւ , և անկէց մինչև հիմա քա-
 հանայից ձեռօք բիւրաւոր անգամ «բիւրա-
 ւոր տեղ կըպատարագի” : Տէն Կորնթ . Ի-
 Գ . 14 : Կս դրուծիւնը Սուրբ Կրքին
 սորվեցուցածին հակառակ ըլլալը աղէկ մը
 հասկընալու համար՝ անգամ մը աչքէ ան-
 ցունենք և մտադրութեամբ կարգանք Վր-
 րայեցուց թուղթին մէջ գրուած հետևեալ
 խօսքերը . «Սր ան կամքովը մենք ալ սրը-
 բրվեցանք՝ Յիսուս Վրխատոսի մարմինին
 մէկ անգամ պատարագ լեւելը” : ՍԳԳ . Ժ .
 10 : Հիմա՝ թէ որ Վրխատոսնեայները Վր-
 իս 4 *

րիստոսի մէկ անգամ պատարագով լըվը սրբը վաճ են նէ, ալ ինչո՞ւ համար Վահա նայները նորէն պատարագ կրնեն: Մենք գիտեմք և կրտորվիմք Սուրբ Վերքէն՝ թէ «Սուր որ թողութիւն է՝ ալ մեղքի համար պատարագ պէտքը չէ»: Եբր. Ժ. 18: Հա պա ի՞նչ պատարագներ են ասոնք՝ որ ամէն ատեն կրնեն քահանայները: Ենոնք որ Վ. Ը. րիստոսի մէկ անգամ պատարագով սրբը վեցան՝ ալ կարօտութիւն չունին սրբը վը լը: «Վանզի մէկ պատարագով մը հարմը նաորապէս կատարեց ան սրբը վաճները»: Համար 14: Թէ որ Վ. րիստոնեայները այս մէկ պատարագովը հարմը նաորապէս սրբը վաճ են նէ, այս քահանայներուն ըրած պատարագը ինչո՞ւ համար և որի՞ համար է: Ենոնք որ աշխարհիս պղծութիւններէն ետ կեցած «բը վեցան՝ մեր Տէր և Քրկիչ Հիսուս Վ. րիստոսը ճանչնալով, և նորէն ան բաներուն հետը շողվըված փաթթըվին նէ՝ անոնց վերջը առջինէն դէշ կըլայ (ք Պեռ. ք. 20) և անոնց մեղքերուն համար պատարագ պէտք չէ. քանզի ճշմարտութեան գիտութեանը դէմ կամակար մտօք մեղանչեցին: Եբր. Ժ. 26: Եյս քահանայներուն ըրած պատարագը որի՞ համար և ինչո՞ւ համար է:

Դարձեալ՝ մէկ պատարագի մը նորէն կրկնըվիլը՝ յայտնապէս կըցուցընէ թէ ան

առաջին պատարագը կարող չէ՛ ան մատուցողները կատարել : Ա՛բբ . Ժ . 1 : Ուրեմըն թող ասանկ նախատինք չբերվի Վ.Ը. րխտոսի անարատ պատարագին վրայ , կարծելով թէ որ և իցէ ձևով մը զանիկայ կրկնելու հարկաւորութիւն կամ հրաման կայ : Առաքեալը կրկին և կրկին կը հաստատէ թէ՛ աս պատարագը մէկ անգամ մը եղաւ կատարվեցաւ : «Որ անոր ամէն իժիր հարկ չէ՛ ինչպէս ուրիշ քահանայներուն՝ առաջ իրենց մեղքին համար պատարագ մատուցանել , ու ետքը ժողովուրդին համար հապա ասիկայ Տէ՛հ անգամ իւր բաւ ա՛ն , իր անձը պատարագ մատուցանելով» : Ա՛բբ . Է . 27 : «Սէ թէ որ շատ անգամ իր անձը պատարագ մատուցանէ . . . հապա թէ չէ՛ պէտք էր իրեն աշխարհի սկիզբէն հետէ շատ անգամ չարչարվիլ . բայց ահա հիմա Տէ՛հ անգամ մը (ան) դարերուն վերջը իր անձին պատարագովը յայտնրվեցաւ՝ մեղքը մէկ դի ձգելու համար : Աւ ի՛նչպէս որ մարդոց սահմանված է մէկ անգամ մը մեռնիլ , ու անկէ ետքը դատաստան , անանկ ալ Վ.Ը. րխտոս Տէ՛հ անգամ մը պատարագ մատուցվեցաւ՝ շատերուն մեղքերը վերցունելու համար . բայց երկրորդ անգամին առանց մեղքի պիտի յայտնուի (ըսել է , չէ թէ նորէն պատարագ ըլլալու , հապա) անոնք փրկելու համար՝ որոնք հաւատքով

անոր կրօնականն” : ԱճԵ . Թ . 25—28 . . . :
 (Վրէժարո) Տէլ պատարաւ մը մատուց մեղաց
 համար , և մշանջենաւորապէս Աստուծոյ
 աջ կողմը նստաւ” : ԱճԵ . Ժ . 12 , 13 : Աս խօս-
 քերը պարզապէս կը ցուցնեն թէ Վրէժ-
 արո՞ շողորդութեան խորհուրդին մէջ նո-
 րէն չի պատարագվիր : Թէ որ առաքեալը
 ձեզի պէս հաւատար՝ այս կերպով չի՛ պիտի
 խօսէր : Թէ որ իր միտքը հին օրինաց
 պատարագներուն Վրէժարոսի միանգամ
 պատարագովը խափանվիլը ցուցնել էր
 նէ միայն , “Տէլ անէտ” “Կատարեց” ըսելով՝
 մեղքի համար ուրիշ պատարագներ մա-
 տուցվելուն առջևը չի՛ պիտի առնէր : Իր
 արգելածը միայն հին ստուերական պատա-
 րագները չեն , այլ ինչ և իցէ ձեռով նո-
 րէն մեղքի համար պատարագ մատուցանե-
 լը կարգիլէ . և իր խօսքը շատ զօրաւոր
 փաստով մը կը հաստատէ ցուցնելով թէ
 հին օրինաց պատարագներուն միշտ մա-
 տուցվիլը տարվէ տարի , մատուցանողները
 կատարեալ ընելու կարող չըլլալուն պատ-
 ճառաւն էր : ԱճԵ . Ժ . 1 : Թէ որ կատա-
 րեալ ընելու , քի՞ մշանջենաւորապէս սրբե-
 լու կարող ըլլային նէ , ալ կը զազրէին
 մատուցանելէն : Ամար 2 , 3 : Բայց Վր-
 շարոսի պատարագը կատարեալ և բաւա-
 կան ըլլալով՝ ալ ամենեւին պէտքը չէր որ
 կրկնրվի : Ինչու որ մէկ պատարագով մը

մշտնջենաւորապէս կատարեց ան սրբըված
 ներք : Համար 14 : Աւրեմն կրկնըվելու
 պատճառ մը չիկայ . և ինչ պատճառ որ
 զտնաք , Վրիստոսի միանգամ՝ ճշմարիտ և
 կատարեալ պատարագին մեծ արհամարհանք
 է : Ասկէ ՚ի զատ՝ ինչ փաստ և ինչ մեկ
 նութիւն որ յառաջ բերէք , ամէնուն պա-
 տասխան կուտայ սրբազան առաքեալը այս
 խօսքով . «Չէ թէ որ շատ անգամ իր ան-
 ճը պատարագ մատուցանէ . . . հապա թէ
 չէ՞ պէտք էր իրեն . . . շատ անգամ չար-
 չարվիւ . բայց ահա հիմա ճիշտ անգամ էր ին-
 անին պարտագոյն յայտնըվեցաւ՝ մեղքը մէկ
 դի ձգելու համար” : Աբբ . թ . 25 , 26 :

Գարձեալ՝ Վրիստոս երբոր խաչին
 վրայ պատարագվեցաւ՝ մեռաւ . ինչպէս որ
 ճշմարիտ պատարագին յատկութիւնն է մոր-
 թըվիլ , ի՞նչ արիւն թափելով մեռնիլ . «Ան-
 չու որ Վրիստոս մեր զատիկը մորթըվե-
 ցաւ” : Իս . Կր . 7 : Հիմա քահանա-
 յից ձեռօք պատարագված ատենը նորէն
 կրմեանի չեմք կրնար ըսել . քանզի «Վի-
 տեմք որ Վրիստոս մեռելներէն յարու-
 թիւն առած է . ասկէ ետե չի՛մեռնիր , և
 մահը անոր ալ չի՛տիրեր : Այսն զի որ մե-
 ռու նէ՞ մեղքի Համար մեռաւ մէկ անգամ” :
 Համար . զ . 9 , 10 : Աւրեմն ճշմարիտ պա-
 տարագ չէ՞ քահանայից ըրածը , քանզի
 ճշմարիտ պատարագին յատկութիւնը չու-

նի . մանաւանդ ձեր զրութեանը պէս անանկ պատարագ մըն է՝ որ պատարագեայը կենդանի է . ցո՛ւ ունի արիւն , ունի մարմին , ունի հոգի , ունի Մտուածութիւն . աւսանկով դուք ձեզմէ կրվկայէք որ ճշմարիտ պատարագ մը չէ շաղորդութիւնը :

Երկրորդ՝ շաղորդութեան խորհրդոյն սահմանադրութեանը մէջ Վրիստոս յայտնապէս կըսէ իր այս խորհուրդը հաստատելուն նպատակը . “ասիկայ զէս յիշելու համար ըրէ՛ք” : Մտկայ զէս պատարագելու համար ըրէք չքսեր . ասիկայ կենդանիներուն ու մեղքներուն մեղքներուն լուր-լուսնը համար ըրէք չքսեր . աս բաները դուք Վրիստոսի խօսքին վրայ կէվել թունէք : Վրիստոս այս խորհուրդը սահմանեց որ իր եկեղեցիին մէջ իր պատարագին յիշատակութիւնը ըլլայ : “Վանի անգամ որ աս հացը ուտէք , ու աս գաւաթը խմէք , Տէրոջը մահը պատմեցէք , մինչև որ ինքը գայ” : Իսկոն . ԺԹ . 26 : Բւաքեայը կըսէ՝ Տէրոջը մահը պատմեցէ՛ք , դուք՝ Տէրը պատարագեցէ՛ք կըհասկընաք : Վրիստոս “ասիկայ զէս յիշելու համար ըրէ՛ք” կըսէ , դուք՝ ասիկայ զիս յիշելու համար ըրէք կըհասկընաք : Ի՞նչ որ ինքը ներկայ է շաղորդութեան հացին մէջ , ալ ի՞նչ պէտք է զինքը յիշել . թէ որ ինքը կըպատարագվի՞ ալ ի՞նչ պէտք է անոր մահը պատմել : Ի՞նչ որ Վրիստոսի միտքը ասիկայ ըրէք զիս

յիշելու - և միանգամայն շնորհ - համար ըլլար՝
կրնար այդ կերպով խօսիլ , բայց անանկ
բան ըսած չունի :

Յիսուս Փրկիչն մեր աս խորհուրդը հաս-
տատեց՝ որ իր անձին պատարագը որ մա-
տոյց 'ի խաչին , մշտնջենաւորապէս յիշ-
վի . որ ասով իբրև կնիքով մը՝ իր մահէն
յառաջ եկած օգուտները ապահովապէս
շնորհվին հաւատացելոյ , որ անոնք իր-
մով հոգևորապէս աճին ու մնանին , որ ի-
րեն ունեցած պարտաւորութիւններնին կա-
տարելու ուխտերնին նորոգեն , և որ իրենց
անոր հետ և իբրև անոր խորհրդական
մարմինն անդամները՝ մէկ մէկու հետ ունե-
ցած հաղորդութեանը կապ մը և աւհա-
ւատչեայ մը ըլլայ : Աս խորհուրդին զգալի
նիւթերը՝ քի հացը ու գինին արժանաւորու-
թեամբ ճաշակողները , նոյն ատենը ևս ներ-
սրվանց հաւատքով՝ իրօք և ճշմարտապէս
(չէ՛ թէ մարմնաւորապէս և նիւթապէս՝ հա-
պա հոգևորապէս) կը հաղորդվին խաչեալ
Քրիստոսին , և անոր մահուանը բոլոր ար-
գիւնքներուն : Քրիստոսի մարմինը ու ա-
րիւնը ան ատենը՝ չէ՛ թէ մարմնաւորապէս
կամ նիւթապէս հացին ու գինին մէջը
կամ հետն է , կամ անոնց տակը կը պարու-
նակվի . բայց և այնպէս ճշմարտութեամբ՝
սակայն հոգևորապէս ներկայ են հաւատա-
ցելոյ հաւատքին՝ ինտոր որ հացը ու գինին

ներկայ են անոնց արտաքին զգայարանքներուն : Աս խորհուրդիս արտաքին նիւթերը ըստ օրինի որոշված՝ Վրիստոսի սահմանած գործածութեանը համար՝ անանկ վերաբերութիւն մը ունին խաչեալ Յիսուսին , որ ճշմարտապէս՝ բայց միայն խորհրդաբար կրկնչվին մարմին և արիւն Վրիստոսի , որոնց օրինակն են . թէպէտև էութեամբ ու բնութեամբ տակաւին կրմնան հաց և գինի , ինտոր որ առաջ էին :

Երրորդ՝ Հաղորդութեան սահմանազրութեանը մէջ՝ Վրիստոսի խօսքը չի'ցըցուներ թէ հացը մարմինի՝ և գինին արիւնի կը փոխվի . ինքը չըսեր թէ հացը մարմինիս՝ և գինին արիւնիս փոխեցի . ինքը չըսեր թէ մէկ հրաշք մը կընեմ կոր՝ որ պէտք է հաւատաք , առանց ձեր զգայարանքներուն հարցունելու , որ աս հացը ու գինին առանց իրենց տեսակը կորսնցունելու՝ մարմինիս ու արիւնիս փոխեցի , և իմ մարմինիս ու արիւնիս տեսակները՝ հացին ու գինիին տեսակներուն հետ փոխեցի : Քանի որ ասանկ չըսեր , իր խօսքը՝ Գոյափոխութիւն ըլլալ չի'ցըցուներ :

Ե . Հարկաւորութիւն մը չի'կայ ձեր զրութեանը պէս հասկընալու . և ասիկայ կը ցուցնեմք երեք փաստերով :

1 . Որ Վրիստոս սովորութիւն ուներ ընդհանրապէս այլաբանութեամբ խօսելու .

ԳՐ՝ «Ես եմ դուռն» : «Ես եմ որթն» :
 «Վու ես վէմ» : «Վուք էք աղ երկրի» :
 «Ես եմ ճանապարհ» : Տե՛ս ես Ստեփանոս .
 Ե . 14 , 16 , 29 , 30 : Է . 3—6 , 13 , 14 :
 Զօհ . Ժ . 1—5 , 7—9 , 11—16 . ԺԵ .
 1—8 , և՛ : Եւ շարորդութեան խորհրդ
 դոյն սահմանադրութեան ատենն ալ իր սո-
 վորութեանը պէս այլաբանօրէն խօսեցաւ :
 շրամանքդ կըսես թէ , այլաբանօրէն զը-
 բուցվածք մը՝ առաջկուց կամ ետքը ըսած
 խօսքերէն կիմացվի առակ և նմանութիւն
 ըլլալը : Դ՛ու շար . երե՛ս 80 : Կըհարցու-
 նեմ՝ «Վ էմն էր ինքն Վրիստոս» (ս Ստեփանոս .
 Ժ . 4) կամ՝ «Օ ի դու ես վէմ , և ՚ի վե-
 րայ այդը վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ»
 (Ստեփանոս . ԺԷ . 18) զըբուցվածքներուն՝ ա-
 ռաջկուց կամ ետքը զըբուցված ո՞ր խօս-
 քերէն կիմացվի առակ և նմանութիւն ըլ-
 լալը :

2 . Սուրբ Վրոյ ուրիշ տեղերն ալ (է)
 բայը՝ (նշանակէ) բային մտքովը գործածված
 է . ԳՐ՝ «Վ էմն էր ինքն Վրիստոս» , նշանա-
 կէր ըսել է : Տե՛ս ես Ստեփանոս . խա՛ . 26 :
 Վասնի . ք . 38 : Է . 17 , 24 : Ը . 20 , 21 , և՛ :

3 . Սահմանադրութեան խօսքը ըստ ին-
 քեան Վոյափոխութեան վարդապետութիւ-
 նը չխորվեցուներ մեզի . վասն որոյ Վոյա-
 փոխութիւն հաստատողները՝ օգնութեան
 համար ուրիշ տեղերէ վկայութիւն կըտրեն .

տրուեն . ինչպէս որ հրամանքդ ալ Յօճ .
 զէրորդ գլուխը ծուռուումու մեկնելով՝ օգ-
 նուլթիւն կը փնտրուես անկէ , Գոյափոխու-
 թիւնը հաստատելու համար : Ղու . 1 .
 Էբե՛ 57 : Եւս փաստերը կը ցըցունեն՝ թէ
 հարկաւորութիւն մը չի՛ կայ Վրիստոսի՝ Հա-
 ղորդութեան սահմանադրութեանը մէջ Ը-
 սած խօսքը ձեր հասկըցածին պէս հասկը-
 նալու :

Բ . Գոյափոխութեան վարդապետու-
 թեանը հաւատացողները՝ պէտք է որ զգա-
 յարանքներուն խաբւելուն ալ հաւատան .
 բնաւ հրաման չի՛ կայ Սուրբ Վրոց մէջ , որ
 զգայարանաց վկայութեանը դէմ բանի մը
 հաւատանք . սակայն օրինակ ունիմք որ
 Վրիստոս զգայարանաց վկայութիւնը՝ ան-
 սուտ վկայութիւն մը ըլլալ ցըցուց : «Տե-
 սէք ձեռքերս ու ոտքերս , որ ես ան եմ .
 թունեցէք իս՝ ու նայեցէք . վասն զի ոզին՝
 մարմինս՝ ոսկորներ չունի , ինտոր որ իս կը
 տեսնաքկոր ու ունիմ» : Ղու . 1 . Էբե՛ . 39 : Հը-
 րամանքդ հիմա ի՛նչո՞ւ չես երկբայիւր որ այս
 տետրակը ձեռքդ առ երես , աչքովդ վրան
 կը՛նայիս . գո՛ցէ ձեռքիս՝ զրիչ է . Գրե՛լէ
 է այս տետրակին պատասխանները կը գրես :

Գ . Թէ որ Գոյափոխութեան վարդապե-
 տութիւնը ճշմարիտ է՝ ուրեմն Վրիստոս
 այն Վնթրիքին մէջ անանկ կերպով մը չ'սօ-

սեցաւ, որ բնաւ սովորութիւն չունէր այն կերպով խօսիլ :

Գ. Երբոր մարմին մը կը ցուցվի ուրիշ մարմինի մը անունով՝ միշտ առաջինը երկըրորդին օրինակը կը լլայ . և բնաւ դոյութիւննին մէկգմէկու չի փոխվիր : Ի՛նչպէս «Գուես վէմ» ըսած ատենը՝ Պետրոս առաքեալ քար չի կտրեցաւ : «Աս եմ հացն կենաց» ըսաւ նէ՛ . Քրիստոսի մարմինը հացի չի փոխվեցաւ :

Ե. Երբոր Գոյափոխութեան վարդապետութիւնը ընդունինք՝ հրաշքը վկայութեամբ հաստատվիլը անկարելի կը լլայ . վասն զի հրաշքը զգայարանաց վկայութեամբը կը հաստատվի . բայց թէ որ հացը մարմին կը լլայ՝ ուրեմն զգայարանքնիս մեզ կը խաբեն որ հաց կը ցուցընեն մեզի . ուրեմն ան ջուրը որ գինի ըրաւ Քրիստոս հրաշքով հարսանիքին մէջ՝ կարելի է սուտ էր, գոցէ զգայարանքնին խաբեց զերենք՝ ու գինի գիտցան : Ահա տես թէ ի՛նչ գէշ հետևութիւն կը լլայ Գոյափոխութեան վարդապետութենէն :

Չ. Թէ որ Գոյափոխութեան վարդապետութիւնը ընդունինք՝ պէտք է որ ընդունինք թէ ան բանը որ ըստ ինքեան անհնար է, Աստուած կրնայ ընել : Բան կայ որ Աստուած չի կրնար ընել . սո՛ր՝ Աստուած չի կրնար սուտ խօսիլ : Աստուած չի կրնար

նորէն ինքզինքը ստեղծել : Բայց թէ որ Վոյ-
 յափոխութեան վարդապետութիւնը ճշմա-
 րիտ է՝ ուրեմն Վրիստոս Նթրիքին մէջնո-
 րէն ինքըզինքը ստեղծեց . և հիմա սուր որ
 քահանայները պատարագ կրեն՝ Վրիստոս
 մարմինով բիւրաւոր սեղաններուն վրայ է ,
 որ անհնար է ասանկ ըլլալ . քանզի մարմի-
 նը մէկ տեղ մը կրնայ ըլլալ , և ան ալ չէ
 թէ աշխարհիս մէջ . քանզի «Վնիկայ
 պէտք է որ երկինքը ընդունի մինչև ան ա-
 տենները՝ որ ամէն բան հաստատովի , որոնց
 համար Վստուած իր սուրբ Սարգարէնե-
 րուն բերանովը խօսեցաւ» : Վորձ . 7 . 21 :
 Վրիստոս՝ իր Վստուածութեամբը ամէն
 տեղ է . բայց մարմինով ամէն տեղ չէ ,
 միայն երկինքն է : «Վս ճիսուսը՝ որ ձեզմէն
 երկինքը համբարձաւ , ասանկ պիտի դայ
 ինչպէս որ անիկայ տեսաք երկինքը եր-
 թալ» : Վորձ . 10 . 11 : «չոս չէ ան՝ հապա
 յարութիւն առաւ . միտքերնիդ բերէք
 ինտոր խօսեցաւ ձեզի՝ երբ որ ինքը Վա-
 լիլեա էր» :

12 . Յայտնի է որ Վուաքեալներն ալ ձեր
 հասկըցածին պէս չիհասկըցան . որովհետև
 ուրիշ անգամ մը ասանկ բան մը բնաւ
 Վրիստոս չրտաւ մէկ մարմինի մը համար՝
 թէ ուրիշ մարմին է , Վոյափոխութեան
 միտքով :

13 . Շատ անգամ կըլլայ որ նշանը՝ նը-

շանակված ^{և իրեն} անունը կառնէ . և յիշա-
 տակը՝ յիշատակված ^{և իրեն} անունը կառնէ . A 1.1.4
 այս սովորութիւնը ամէն լեզվի մէջ գրեթէ
 պահւած է մինչև հիմայ : Երբոր Օ՛նուն-
 դին յիշատակութեանը օրը կուգայ՝ այսօր
 Օ՛նունդ է կրսենք, Օ՛նունդին յիշատակու-
 թիւնն է ըսելուս տեղը : Եւս բանին՝ Սուրբ
 Գրքին մէջ քանի մը օրինակ ունինք : Եւր. Գ.
 Ժ. 11, 21 : Օտարի կրավի զատկական գա-
 ուր՝ որ անցնել ըսել է . որ Տէրօջը Եգիպ-
 տոսին մէջ Եգիպտացուոց անգրանիկները
 մեռցունելուն ատենը՝ Խորայէլացուոց տու-
 նէն անցնելուն յիշատակն է, և յիշատակ-
 ված իրին անունը կառնէ : Վրխատու ալ
 նոյն բառը զործածեց : Գ. 1. 15 : Տէ՛ւ
 Կ. 30. Ժ. 28 : Եսանկ ալ թվիատու-
 թիւնը՝ որ Եբրահամեան ուխտին նշանն էր,
 երբեմն նոյն ուխտը կըկոչվի : Օ՛ննք. Ժ. 13 :
 Եսանկ ալ՝ երբոր Վրխատու Վնթրիքին
 մէջ հացը տրվաւ իր աշակերտներուն՝ ը-
 սաւ . «Վւէք կերէք այս է մարմին իմ» .
 և երբոր գինին տրվաւ՝ ըսաւ . «Վրբէք ՚ի
 գմանէ ամենեքեան, այս է արիւն իմ» և՛,
 ըսել չուզեց թէ այս հացը հաց չէ՝ հապա
 մարմինն է, այս գինին ալ գինի չէ՝ հապա
 արիւնն է . այլ՝ հացը իր մարմինին, և գինին
 իր արիւնին նշանները և օրինակները ը-
 ըսաւ . որ անցմով ցըցուց աշակերտներուն՝
 թէ ինքը կը մաւորաբար պիտի տայ իր մար-

րիստոս բան մը չըսաւ ընելու կերպին վը-
 րայով անոնք բան մը չի պիտի կրնային
 հասկընալ . և իրենց սովորութեանը պէս
 չի հասկըցած բաներնին պիտի հարցունէին
 իրեն : Սուրբ . Ժ . 36 : Ի . 3 : Ղ . 36 :
 Յ . 2 : Ժ . 25 : Ժ . 5 : Ժ . 17, 18 : Ի .
 21 : Ղ . 6 : Բայց անոնք Վրիստոսի
 սովորութիւնը գիտնալով իմացան և հաս-
 կըցան որ այլաբանօրէն կը խօսէր , և անոր
 համար չի հարցուցին բան մը : Հին կտա-
 կարանին մէջ ստուերական պատարագնե-
 րուն մատուցվելուն կերպին և արարողու-
 թեանը վրայով Մատուած մանրամասնա-
 բար օրէնքներ և կանոններ կաւանդէ . ին-
 չը և համար Վրիստոս բնաւ բան մը չի խօսի
 ընելու կերպին վրայով , թէ որ իր միտքը
 մինչև աշխարհիս վերջը բահանայից ձե-
 ոօք պատարագվիլ էր նէ . ինքը խմորեալ
 եթէ անխմոր հացով պիտի պատարագվիլ .
 գինիին ջուր խառնել պէտք էր , եթէ ա-
 ոանց ջուրի պիտի ըլլար . “Մէ՛ք Կե՛ք”
 ըսված ատենը պիտի գոյափոխվիլ , եթէ
 “Հոգի Մատուած” ըսված ատենը . միայն
 կենդանեաց համար պիտի պատարագվիլ ,
 եթէ ննջելոց համար ալ , և՛ , և՛ :

Ժ . Իրաւ՝ Հաղորդութեան խորհրդոյն
 դործողութեանը մէջ մանրամասնաբար կա-
 նոններ և արարողութիւններ դրված են .
 և աղօթքներ ալ հնարված են , հացը մար-

մինի և զինին արիւնի փոխելու համար ,
բայց առ բաները մարդիկ հնարեցին . Վր-
րխտոս ասանկ օրէնքներ և կանոններ չի-
ղրաւ . քանզի ինքը խաչին վրայ մէկ ան-
գամ պատարագվելով՝ ամէն բան կատա-
րեց . և զիտէր որ իր պատարագվելէն ետ-
քը՝ նորէն մեղքի համար պատարագ պէտքը
չէր : Հաւատացեալները՝ թէ որ Վրրխտոսի
նպատակին պէս՝ միայն անոր ըրած պատա-
րագը յիշատակելու համար Հաղորդու-
թեան խորհուրդը կատարեն նէ , բաւական
է իր տրված օրինակը : Բայց երբոր բանը
զինքը յիշելէն՝ զինքը շինելու կամ պատա-
րագելու փոխվեցաւ , պէտք եղաւ Վրրխ-
տոսի մէջ տեղէն վերցուցած ու խաչա-
փայտին վրայ գամած (Կող . ք . 14) Ստուե-
րական ձեռագիրը նորէն բանալ , և հին
օրինաց պատարագներուն արարողութիւն-
ները և ծէսերը և կանոնները (պ՝ Սեղան ,
Վարագոյր , Բուրվառ , Խուռնկ , Եշտա-
նակներ , Սոմեր , Կանթեղներ , Օգեստ-
ներ , Լուացմունքներ ,) նորէն հաստատել :
Եւ որովհետեւ անգամ մը բանը փոխվե-
ցաւ , նորը հինին հետ բաղադրվելով՝ ալ
հոն ալ կանկ չառնելով՝ առաւել անդին
գնաց . սկրսվեցաւ Եստուածային պաշտօն
և երկրպագութիւն մատուցվիլ հացին և
զինիին , զանոնք բարձրացունելով և պը-
տըտցունելով երկրպագութեան համար .

որ աս բաներուն համար Սուրբ Մեծաբանին մէջ ո՛չ հրաման կայ և ո՛չ օրինակ :

Եւ : Պոյափոխութեան վարդապետութիւնը հաստատողները պէտք է որ ցըցունեն , թէ ե՞րբ հացին և գինիին գոյութիւնը կը փոխուի՝ Վրիստոսի մարմնոյ և արեանը : Տ՝՝՝ Լու . էրէ՝ 13 . հրամանքդ կը սես , « Արբ որ քահանան Վրիստոսէ առած իշխանութիւնովը՝ հացին և գինիին վրայ սրբացուցիչ աստուածային բանը խօսելով սուրբ Հոգին կը կոչէ նէ՛ նոյն հետայն կը լայ Վրիստոսի մարմին և արիւն » : Բայց աս խօսքդ շփոթ խօսք մըն է , և մեր հարցումին բաւական պատասխան մը չի կրնար ըլլալ . այս խօսքդ մեղի չի յայտնելու թէ ե՞րբ կը գոյափոխի . այս խօսքդ Հայոց և Պապականաց այս նիւթին վրայով ունեցած դաղափարներուն տարբերութիւնը չի ցուցընելու համար փախուստի ճամբայ մը գտնալու չափ կօզնէ , բայց մենք կը հարցունեմք թէ ե՞րբ իր գոյութիւնը . Մատուածային բանը , ի՞նչ « Վրէք կերէք այս է մարմին իմ » և « Վրէք ՚ի սմանէ ամենեքեան այս է արիւն իմ » և՛ , ըսած ատե՞նը կը գոյափոխի , եթէ « Հոգի Մատուծոյ » ին ատենը , որ ատեն քահանայն Հոգին կը կոչէ : « Վրէք » կերէ՛ք էն մինչև « Հոգի Մատուծոյ » ին ատենը խորհուրդին նիւթերը փոխված են՝ եթէ փոխված չեն :

Հիմա մենք առաջ պապականներուն դըրութիւնը քննենք, որ կը հաստատեն թէ «Մեք էր ինչ» ինչ ատենը կը դոյաւիտիսի : «Վիտելի է և այս, զի ասելն «Մ» է հարկն, «նճ է բան լոկ յայտարարող կամ նշանակելի արդէն եղելոյ իրին. վասն զի յառաջ «քան զասելն՝ հացն չե ևս է մարմին Վ.ը «ըխտոսի. այլ է բան արարչական կամ «գործնական, ցի՛ զոր միանգամ ասէ՛ զոր «ծէ. վասն որոյ ճշմարտութիւն ասացելոյն «իմանի՛ ՚ի վճարել արտաբերութեան բանին» : Մէկն. Պօղ. էրէ» 888 :

1. Վ կայութիւն մը չի կայ որ այս խօսքերը՝ հացը մարմինի և գինին արիւնի կը փոխեն :

2. Մ յս խօսքերը քահանայն պատմական կերպով մը կը խօսի, և ո՛չ մաղթողական կերպով : «Տե՛ս ուրեմն զառեք կերէքն «թէպէտ Տէրունական է բան և հրաման, «ասկայն ո՛չ վասն փոխարկութեան ասաց, «այլ՝ վասն պատմելոյ զխորհուրդ տնօրէնութեան Արդւոյն Մատուծոյ» : Ղարմաթի Յանկալէ, էրէ» 365 :

3. Չեղած բանը եղած չըլլար առանց ընելու. երբոր քահանայն հացը ձեռքը կառնէ՛ լոկ հաց է. «առեք կերէք» կըսէ՛ տակաւին հաց է. «այս է մարմին իմ»՝ կըսէ՛ ալ հաց չէ, հապա՞ մարմին է. ինչո՞ւ որովհետեւ է ըսաւ. չէ եղած բանի մը հա-

մար է ըսելը բաւակա՞ն է մի չէ՞ն՝ է ընե-
լու : Շատ տեղ՝ է բայը իբրև նշանակիչ
կամ ցուցական գործածված է սուրբ Գլ-
րոց մէջ , բայց իբրև էպոպոպիչ՝ միայն աս
խօսքին մէջ եղած ըլլայ : Մէկ տեղ մը կը-
սէ . «Ն,յդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի» :
Մատթ. ի՞նչ . 28 : Տեղ մըն ալ կըսէ . «Ն,յս
ուխտ իմով արեամբ վասն ձեր հեղլոյ» :
Գլ. ի՞նչ . 20 : Սա տարբեր ձևով զըուց-
ված քննքուն իմաստը մէկ է . ետքինին մէջ
է բայը թէ որ էպոպոպիչ է՝ ուխտը պիտի
էացուցանէ , քանզի ուխտ բառը խնդիր ա-
ւած է . ուրեմն երբոր քահանայն բաժակը
ձեռքը առած ատենը՝ Գ ուկաս աւետարան-
չին խօսքը գործածէ նէ , այն ժամանակը
Գոյափոխութիւն չիպիտի ըլլայ . ք՞ զե-
նիին գոյութիւնը արիւնի գոյութեանը չի-
պիտի փոխվի :

Հիմայ զանք ձեր զրութեանը՝ որ Սուրբ
Հոգին կոչած ատենը կըգոյափոխի կըսէք :

1 . Ս կայութիւն մը չիկայ Սուրբ Գլի-
քին մէջ Հաղորդութեան հացին և զինիին
վրայ Սուրբ Հոգին կոչելու :

2 . Ս կայութիւն չիկայ թէ Սուրբ Հո-
գին է որ հացը և զինին՝ Քրիստոսի մարմնոյ
և արեանը կըգոյափոխէ :

3 . Ս կայութիւն մը չիկայ թէ Նստուած՝
արարածի մը կամքին կըհպատակի , որ

համար է զի

երբոր արարածը ուղէ նէ՝ արարիչը ուզած տեղը կանչէ :

4 . Թէ որ «Մ.ուէ՛ք կերէ՛ք» ին ատենը չի՛ գոյափոխիր՝ ուրեմն «Մ.յս է մարմին իմ» ըսելով՝ է բայը ուրիշ նշանակութեամբ կառնէ . և ասանկով կը համաձայնիս՝ է բային ուրիշ նշանակութիւն տալու մասին . Թէ որ անանկ չէ՛ քահանան սուտ ըսած կըլլայ ըլլալու . Իսրայէլին համար Իսրայէլն է ըսելով :

5 . Թէ որ «Մ.ուէ՛ք կերէ՛ք» ին ատենը Գոյափոխութիւն չըլլար, ուրեմն Վրիստոսի Խօսքերը Սահմանադրութեանը մէջ՝ չեն ցուցնէր Թէ Գոյափոխութեան միտքով զուրցըված են . ուրեմն առաքեալներուն կերած հացը և խմած զինին Գոյափոխեալ չէր, քանզի «Մ.ուէք կերէք» և արբէք ՚ի սմանէ ըսելուն պէս կերան ու խմեցին . ուրեմն Գոյափոխութեան վարդապետութիւնը Սուրբ Գիրքէն առնելով չըլլալուն և մարդկային դրութիւն մը ըլլալուն Հայոց եկեղեցին ալ ասանկով կը վկայէ :

ԺԲ . Քրիստոս՝ զինիին համար «Մ.յդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի» ըսելէն ետքը կը սէ . «Մ.լ ասկէ ետև որթին սլտուղէն չի՛ պիտի խմեմ, և՛ : Մատթ. իդ. 29 : Մարկ. Ժդ. 25 : Նոյն Գինին որ արիւն ըսվեցաւ՝ Որթի բերք կը կոչվի հետևեալ համարին մէջ . որով յայտնի կը ցուցվի Թէ տակա-

ւին անոր գոյութիւնը ինչպէս որ առաջ՝ ա-
 նանկ ալ ետքը որթի բերք է, զինի է, և ոչ
 ուրիշ բան, թէպէտև փոխաբերաբար
 արիւն ըսվեցաւ, Վրիստոսի արիւնին նշա-
 նակը ըլլալուն համար: Վոյնպէս Պօղոս ա-
 ռաքեալ կըսէ. «()ըհնութեան բաժակը
 որ մենք կօրհնեմք՝ չէ՞ մի որ Վրիստոսի
 արիւնին հաղորդութիւնն է: Հացը որ կը
 կտրենք՝ չէ՞ մի որ Վրիստոսի մարմինին
 հաղորդութիւնն է»: Ին Կորնթ. Ժ. 16: Ըս
 խօսքը՝ Վրիստոսի խօսքին հակասութիւն
 մըն է, թէ որ իրօք հասկընալու ըլլանք, ան
 հացին համար որ Վրիստոս իմ մարմինս է
 կըսէ, Ընաքեալը կըսէ՝ ան հացը Վրիս-
 տոսի մարմինին հաղորդութիւնն է: Թէ
 որ բուն իրական մարմինը ըլլար՝ Ընաքեա-
 լը ի՞նչպէս պիտի ըսէր թէ ան հացը Վր-
 իստոսի մարմինին հաղորդութիւնն է. ը-
 սեւ է որ Վրիստոսի մարմինը չէ, թէ որ
 մարմինին հաղորդութիւնն է. այս երկու
 բանն ալ իրօք չիկրնար ըլլալ՝ բայց եր-
 կուքն ալ կրնանակէ ըսել կուզէ: Գուն
 մի զարմանար թէ ի՞նչպէս Վրիստոսի
 մարմինը նշանակող հացը ուտողը՝ Վրիս-
 տոսի մարմնոյն հաղորդ կըլլայ. «Ի՞նչպէս
 կըլլայ որ մէկ բանին գոյութիւնը իրեն ա-
 ռած չըլլալով՝ այն բանին հաղորդ ըլլըվի»:
 Չորս. Հալ. Երեւ. 64: Վանդի Ընաքե-
 լոյն խօսքը կարդալով քիչ մըն ալ առաջ

երթաս նէ՛ պիտի իմանաս թէ ղևերուն
 զոհվածը ուտողները ղևերուն հետ հաղոր-
 դութիւն կունենան եղեր : Համար 20 : Սակ-
 սեղանին ալ հաղորդ են եղեր : Համար 18 :
 Թէ որ նորէն կըսես թէ «Մէկ բանին գոյու-
 թիւնը իրեն առած չըլլալով՝ դուք այն բա-
 նին հաղորդ եղաք ըսելը՝ յայտնապէս ա-
 նոնք խաբէլ չէ՞ մի» . կըպատասխանեմ,
 Անոնք ո՛չ ղևերուն և ո՛չ սեղանին գոյու-
 թիւնը կերան . այդ կուիւր Առաքեալին հետ
 ըրէ : Աս ալ նկատել պէտք է որ՝ ան
 հացին համար որ Վրիստոսի մարմինին
 հաղորդութիւնն է ըսաւ , 17 համարին
 մէջ «Ասան զի ամէնքնիս ալ ան մէկ հացէն
 կըվայելեմք» կըսէ . վայելածնիս թէ որ
 Վրիստոսի նիւթական մարմինն է , ինչո՞ւ
 համար չըսեր թէ ան մարմինէն կըվայե-
 լեմք . հացին գոյութիւնը եթէ փոխված է
 նէ , մեր վայելածը գոյութիւնը չի՞պիտի
 ըլլայ : Հրամանքդ կըսես թէ «Հաղորդու-
 թեան խորհրդոյն մէջ երկու բան կայ ի-
 ըրարմէ տարբեր . մէկ մը բուն էութիւնը՝ և
 մէկ մը զրսէն ունեցած հանգամանքները
 որ զգայութեան տակ կըմտնան» և՛ : Արեւ-
 63 : Աս տարբերութիւնը հրամանքդ կընես .
 առաքեալը ասանկ բան ըսած չունի : Սակ-
 կըյարես՝ «Բուն էութեանը նայելով՝ մար-
 մին Վրիստոսի է . և անիկայ ճաշակողնե-
 րը՝ Վրիստոսի մարմնոյն հաղորդ կըլան» :

Իայց աս խօսքիդ մէջ հակասութիւն կայ : Սուրբ Վրոց հաղորդութիւն բառին տը ված սահմանին նայելով : Սուրբ Վրոց մէջ տեղ մը չի'կայ՝ որ մէկ բանի մը հաղորդ ըլլալու համար՝ անոր գոյութիւնը ճաշակելովէ Է ըսէ : Քրիստոսի մարմինը ճաշակողները՝ անիկայ ճաշակած կը լինին . բայց Քրիստոսի մարմինին հաղորդ եղողները՝ անիկայ ճաշակած չեն ըլլար . ինչպէս որ ղեկերուն և սեղանին հաղորդ եղողները՝ ղեկերը և սեղանը ճաշակած չէրան : Համար 18, 20 : Ինչպէս որ հաւատքով Աստուածային բնութեանը հաղորդ կը ըլլամք , (ԹՊԵՊ. Թ. 4) առանց ճաշակելու զանիկայ : Եւ ինչպէս որ մէկզմէկու հետ հաղորդութիւն կունենանք (ԹՅՅԿ. Թ. 7) , առանց մէկզմէկ ճաշակելու : Առդեմ ըսել , թէ մէկ բանի մը հետ հաղորդ ըլլալու գործածված միջոցը՝ ան բանին գոյութիւնը չի'կրնար ըլլալ : Եւ մէկ բանի մը հետ հաղորդ ըլլալու համար՝ ան բանին գոյութիւնը ուտել պէտք չէ' : Առաքեալին ժօերորդ գլխուն մէջ ըսած խօսքերն ալ կը ցուցնեն թէ Վոյաւիտիութիւն չըլլար . քանզի այս խորհրդոյս սահմանադրութեան խօսքը պատմելէն ետքը աւետարանիչներուն պէս , այն նիւթերուն համար որ մարմին և արիւն ըսվեցաւ 24 , 25 համարին մէջ , 26ին մէջ կըսէ . «Քանի'անգամ որ աս հոգի ուտէք , ու աս գաւաթը խմէք ,

Տէրոջը մահը պատմեցէ՛ք, մինչև որ ինքը
 դայ՝: Ինչո՞ւ համար հաց կըսէ, քանզի
 բուն գոյութիւնը հաց է. թէ որ կերածնին
 հաց չէ նէ՛ ինչո՞ւ առաքեալը «աս հացը ու
 քէ» կըսէ. թէ որ կերածնին ընդ տեսա-
 կաւ հացի՛ մարմին է նէ, ինչո՞ւ չըսէր թէ
 «սա մարմինը ընդ քէստիւն հացն ու քէ»: Այս կը-
 սէ 27 համարին մէջ. «Աւստի ան որ աս
 հացը կուտէ՛ կամ Տէրոջը գաւաթը կը
 խմէ անարժանութեամբ, սարտրկան պի-
 տի ըլլայ Տէրոջը մարմինին ու արիւնին»:
 Ինչո՞ւ համար. քանզի աս հացը ու գինին
 Տէրոջը մարմինը և արիւնը կընշանակեն.
 և նշանին տնարժանութեամբ մօտեցողը՝
 նշանակվածը չհորոշեր: Այս ան որոյ «Թող
 փորձէ՛ մարդ իր անձը՝ ու ետքը ան հացն
 թող ուտէ, և ան գաւաթէն խմէ»:
 Համար 28: Թէ որ առաքեալը՝ Վոյափոխութեան
 հաւատար, աս համարներուն մէջ հաց բա-
 ուր քանի մը անգամ գործածելուն տեղը՝
 մարմնն բաւը պիտի գործածէր. քանզի մե-
 այն տեսակաւ հաց և գոյութեամբ մարմնն ե-
 դած նիւթի մը՝ ինչո՞ւ պիտի հաց ըսէ. հի-
 մա երբոր ըստ ձեր կարծեաց գոյափո-
 խեալ մարմինին՝ մէկը հաց ըսէ նէ, առանց
 իմացընելու իր միտքը թէ միայն տեսակին
 համար կըզուրցէկոր, հերետիկոս չէ՛ք մի
 սեպեր այն մարդը: Ասել չեմ ուզեր թէ
 «հասարակ և լոկ հաց և բաժակ» (ճառ

Հայ. Երեմ 65) պիտի ըլլայ ասիկայ ,
 ինչպէս որ ամէն իժիբ մեր մարմինը մնու-
 ցանելու համար կուտեմք : Այս հացը և
 բաժակը Տէրօջն է . և անոր մարմինը ու
 արիւնը նշանակելուն համար՝ խորհրդաբար
 կըսվի մարմին և արիւն Քրիստոսի . այս
 հացը և զինին ճաշակողները՝ Քրիստոսի
 մարմնոյ և արեանը հաղորդ պիտի ըլլան .
 և այս նիւթերը մեզի յիշել կուտան թէ՛
 մեր Տէրը խաչին վրայ իր մարմինը ջախ-
 ջախվելու՝ և իր արիւնը թափվելու տը-
 վաւ , մեր մեղքերուն համար . ուրեմն
 «Ի՞նչ փորձէ՞ մարդ իր անձը՝ (թէ արդեօք
 մեղքը ձգած է մի , ճշմարտապէս Քրիս-
 տոսի կըհնազանդի՞կոր մի , հաւատքով Քրի-
 ստոս իր սրտին մէջ ընդունած է մի ,
 և այլն) , ու ետքը ան հացէն թող ուտէ ,
 և ան դուռաթէն խմէ» : «Այսն զի ան որ
 անարժանութեամբ կուտէ ու կըխմէ , իր
 անձին դատապարտութիւնը կուտէ՝ ու կը
 խըմէ . ինչու որ Տէրօջը մարմինը չի՛ որո-
 շեր» : Հայ. 29 : Այսինքն՝ հաւատքի
 աչքով Տէրօջը մարմինը չի՛ տեսնար իր
 մեղքերուն համար վերաւորած . այլ միայն
 ուտելը ու խմելը կընայի : Հայ. 20—22 :
 Եւ թէ հացը և զինին՝ Քրիստոսի
 մարմնոյ և արեանը կըփոխվի , Սուրբ Գրոց
 մէջ պատմւած հրաշքներուն բոլորովին
 աննման հրաշք մըն է ասիկայ : Աստուա-
 խ * 6

ծաշունչին մէջ պատմըլած ամէն հրաշք
 զգալի է : Ղ'իշքը խօսելով՝ հրաշքը իրաց
 միակերպ ընթացքէն՝ կամ բնութեան ծա-
 նօթ օրէնքէն դուրս դիպուած մըն է, որ կը
 գործըվի Աստուծոյ անմիջական ներգործու-
 թեամբը, որ մարդիկ գիտնան թէ այն անձը
 որուն ձեռօքը որ կըգործըվի նէ, Աստուծմէ
 իրկըլած պատգամաւոր մըն է անոր կամ-
 քը յայտնելու : Շատ բան կայ որ զարմա-
 նալի բաներ են, բայց հրաշք չեն, բնու-
 թեան ծանօթ օրէնքէն դուրս չըլլանուն հա-
 մար : Հրամանքդ կըսես թէ «ամէն հրաշք
 զգալի չէ», և ասիկայ ապացուցանելոյ հա-
 մար՝ երկու օրինակ յառաջ կըբերես . մէ-
 կը՝ մեր օրհնեալ Փրկչին կուսական ծնուն-
 դը : Եւրե՞ 89 : Բայց աս հրաշքը զգալի չէ՞ր
 մի . հրաշքը որո՞ւն զգալի կըլլայ . բոլո՞ր
 աշխարհի, կամ միայն անոնց՝ որոնք ներ-
 կայ են զանիկայ տեսնալու . յիրաւի միայն
 անոնց՝ որոնք ներկայ են զանիկայ տեսնալու .
 և ուրիշները ո՛չ թէ իրենց զգայարանացը
 վկայութեամբ՝ այլ զանիկայ տեսնողներուն
 վկայութեամբը կընդունին : Թէ որ կոյր
 մարդու մը վրայ հրաշք մը գործըվի անոր
 աչքը բանալով, կուրին և հրաշագործին մի-
 նակ եղած ատենը, անիկայ զգալի կըլլայ
 կուրին, և ուրիշները անոր վկայութեամբը
 միայն կընան հաւատալ : Երդ՝ Քրիստոսի
 ծննդեան հրաշքը զգալի բան մըն էր Սուրբ

Կուսին, ինչպէս որ կուրին աչքը բացվելը կուրին զգալի է : Այս հրաշքը թէպէտ զգալի չէր կրնար ըլլալ ուրիշներուն, բայց զգալի էր Կուսին : Ուրեմն այս օրինակը չապացուցաներ թէ կան անանկ հրաշքներ որ զգալի չեն :

Դարձեալ ձեր յառաջ բերած երկրորդ օրինակը սա էր թէ՛ Հոգին Սուրբ մարդուն միտքը կը լուսաւորէ, որով Սուրբ Գրոց միտքը շիտակ կը հասկընայ : Արեւ 85 : Բայց ասոր հրաշք չըսվիր . քանզի «Ասխ՝ եթէ ասիկայ «բնական պատճառներէ կապված գործողութիւն մը չէ՛» կըսենք, բընութեան օրէնքէն դուրս ալ չէ՛ . ինչպէս մեռել մը յարուցանելը՝ կամ 5000 հոգի հինգ նկանակ հացով կշտացընելը՝ բընութեան օրէնքէն դուրս է : Արկրորդ թէպէտ Աստուծոյ գործն է ասիկայ, բայց սահմանեալ օրինաց համեմատ՝ և ո՛չ հակառակ կերպով կըլլայ : Ի՛նչպէս որ նիւթոյ օրէնք կայ՝ անանկ ալ մտաց օրէնք կայ . ի՛նչպէս որ նիւթոյ օրէնք մըն է որ օղը նետված քարը գետինը կիյնայ, անանկ ալ մտաց օրէնք մըն է որ շարժաւիթը կընէր . գործէ մարդուն մտացը : Արդ՝ Հոգին Սուրբ մարդուն միտքը լուսաւորած ժամանակը՝ ճշմարտութիւնը միջոց կընէ, և անանկ կերպով մը կընէրգործէ՝ որ մտաց սահմանեալ օրինացը համեմատ է : Կըսէք թէ «Ա...

բարչին արարածոյն հետ ունեցած անմիջա-
կան հաղորդութիւնը միշտ հրաշք է” : Ա-
բէ՝ 86 : Մանուկին կեանք տրվելը Աստու-
ծոյ անմիջական հաղորդութիւնը չէ՞ մի մա-
նուկին հետ . բայց մանուկի մը իւր մօրը
յարդանդը յղանալը հրաշք է մի : Աստուած
ասիկայ ընելու ատենը՝ Հողոյն Արբոյ
գործածած միջոցէն աւելի միջոց չի գործ-
ածեր . եթէ Հողոյն Արբոյ լուսաւորելը
հրաշք է , ուրեմն յղութիւնն ալ հրաշք պի-
տի ըլլայ : Բայց ճիշդը ըսելով՝ երկուքն
ալ հրաշք չեն . և անոնց հրաշք ըսելը՝
բաւը սխալ կերպով գործածել է :

Սակայն ինչպէս որ ան գիշերը խօսակ-
ցութիւն ըրած ատեննիս ըսի ձեզի՝ Ղշմա-
րիտ է որ Հողոյն Արբոյ զմետքը լուսաւո-
րելը զգալի կըլլայ իր արդիւնքներէն : Ա՛րբ
հարցուցիք թէ՛ «Ղի՞ կրնար ըլլալ արդեօք՝
որ մէկ քրիստոնէի մը հաւատքը ուղիղ , մե-
անգամայն և գործքը չար ըլլայ” : Ասոր
պատասխան տուի թէ «Ղի կրնար ըլլալ” :
Աւ դուք ասոր կըպատասխանէք հիմա՝ այս-
պէս ըսելով . «Բայց երբոր մէկը տեսնեմ ,
որ ամէն կերպով հրամանոցդ նման կըհա-
ւատայ , և վարքը գէշ է , այսինքն՝ հաւա-
տով քեզի կընմանի՝ և վարքով կըտարբե-
րի , անոր համար ի՞նչ պիտի ըսեմ : Հա-
ւատքը շիտակ է ըսեմ նէ՛ վարքը գէշ է .
և հրամանքդ կըսես որ՝ վարքը գէշ . եղող

մարդուն հաւատքը շնորհակ ըլլալ անհնար է : Թէ որ հաւատքը ծուռ է ըսեմ նէ՛ք ու հաւատքդ ալ ծուռ եղած պիտի ըլլայ , քանզի ինչպէս որ ենթադրեցինք՝ երկուքիդ հաւատքը ամէն կերպով նոյնն է : Ալ չեմք կրնալ ըսել որ մի և նոյն հաւատքը հըրամանքդ դաւանիս նէ շնորհակ կըլլայ , մէկ ուրիշ մը դաւանի նէ՛ անոր վարքը բուկի նէդ քիչ մը դէշ ըլլալուն համար , հաւատքը սուտ կըլլայ” : Աբե՞ 87 : Բայց հիմա հըրամանքդ յայտնապէս փախուստի ճամբայ բռնեցիր , հաւատք բաւը տարբեր իմաստով մը գործածելով՝ որով յայտնապէս ես գործածեցի այն գիշերը : Աս՝ սրտին այն ճշմարիտ հաւատքին համար ըսի , որ Հոգին Սուրբ կըսկսի և կըկատարէ . քանզի չի՛ կրնար ըլլալ ըսի , որ Սուրբ Հոգին հաւատքին պարզեւր տայ , և բարեգործութեան պարզեւր չիտայ . խօսքս այն մեռած և սուտ հաւատքին համար չէր՝ որ չար մարդիկ և դեերը ունին (Յա՛ . Ի . 19)՝ երբ կըհաւատան ճշմարիտ բաներուն : Հրամանքդ հաւատք բաւը կըգործածես իբրև հաւատոյ աւարկայն , կամ հաւատացված բանը նըշանակող . ինչպէս երբոր կըսեմք Քրիստոնէական հաւատք , Հրէական հաւատք , Հռովմէական հաւատք , և՛ որոնք այս այլ և այլ կրօնքները կըցուցնեն : Ալ որովհետև չար մարդ մը միտքով կրնայ հաւա-

տալ աւետարանական ճշմարիտ վարդապետութիւններուն, երբ իւր հաւատքը այնչափ չիներգործեր իւր սրտին, ինչպէս դողդղացող դէտրուներ. ուստի այն անձին հաւատքը և ճշմարիտ Վրիստոնէից հաւատքը թէպէտև դուն մէկ կըսեպես՝ բայց մի և նոյն հաւատքը չէ. և լոյսը խաւարէն ո՛րչափ որ տարբեր է նէ, նոյնչափ տարբեր են անոնք մէկըմէկէ. մէկը կենդանի՝ փրկարար և պողարբեր հաւատք է, միւսը մեռեալ՝ դիւական և անպտուղ հաւատք է, որ կըրնանք ըսել հաւատքի դիտութիւն մը, կամ դաւանութիւն հաւատոյ, կամ պատմական հաւատք: Առաջինը՝ մարդուն սիրտը կըսըրբէ. երկրորդը՝ առաւել կըխստացնէ. ուրիմն՝ յայտնապէս փախուստի ճամբայ բռնեցիր. և իմ խօսքիս պատասխան տրված չես, և չես կրնար մերժել անիկայ՝ առանց Սուրբ Գրոց հակառակելու:

Նաև կըսես թէ՝ «հրաշքը այս ատենս խափանած և դադարած չէ»: Աւ կըհարցընես, «Թէ որ անանկ է նէ՝ ո՛ր տեղ գըրված է որ ատեն մը հրաշք ըլլալէն ետքը պիտի դադարի»: Արե՛ս 89: Աըպատասխանեմ թէ հոգ չէ՝ գըրված ըլլալը կամ չըլլալը թէ հրաշքը պիտի դադարի. գըրված ալ չէ՝ թէ պիտի չիդադարի. այս խնդիրը թէ արդեօք հրաշք կըգործըվե՞կոր աս օրվան օրս, ապացուցիւ կը լուծվի. եթէ հը-

րաջք կայ հիմա՝ ո՛ւր և որո՞ւ ձեռօք կը գործըվի : Յըցու՛ր ինձի ճշմարիտ հրաջք մը , ինչպէս որ Վրիստոս և առաքեալները կը գործէին , և հաւատամ : Չես կրնար ըսել թէ ամէն հրաջք կոչվածները և իբրև հըրաջք ընդունվածները՝ ճշմարտապէս հրաջք են . վասն զի հեթանոսներն ալ հրաշագործ մարդիկներ կրնան ցուցընել հիմա , և հաղարաւոր հրաջք ունին մէջերնին , որոնց այնչափ հաստատուն կը հաւատան՝ որչափ որ անոնցմէ ուրիշներն ալ անոնց սուտ ըլլալուն : Սուրբ Գիւրքն ալ կլիմացընէ մեզի որ սուտ հրաջքներ պիտի ըլլան . գրված է որ «անօրէնը» որ «Աստուծոյ տաճարը պիտի նստի» , այսինքն եկեղեցւոյ մէջ , որովհետև շրէական տաճարը խափանեցաւ , պիտի գայ «ըստ ազդեցութեան սատանայի ամենայն զօրութեամբ և նշանօք և պիտի ստուգուի» : Թ ԹԵՍ . Թ . 9 : Յօհաննէս աւետարանիչ ալ իր տեսիլքին մէջ տեսաւ որ այն գազանը որ առաջին գազանէն վերջը ելաւ , «չատ նշաններ կրնէր Աւերկրի վրայ բնակողները կը մոլորեցունէր ան նշաններովը , որ իր ձեռքը տրված էր ընելու» : Յայտ . Ժգ . 13 , 14 : Այն հըրաջքները որ կը պնդես թէ կայ հիմա՝ ճըշմարտապէս հրաջք են , կամ «անօրէնին սուտ արուեստները» և «գազանին մոլորութիւններն» են : Աթէ Վրիստոսի և Առաքելոց

գործած հրաշքներուն պէս հրաշք մը չե-
կրնաս յցուցընել, պէտք է որ հաւատամ
թէ «անօրէնին արուեստները» և «դադանին
մոլորութիւններն» են քու հրաշք ըսածդ :
Քրիստոս և Մուսաքեալները մեռեալ կըկեն-
դանացունէին : Հիմա եկեղեցւոյ մէջ կայ
անանկ մէկը որ կարող է գերեզմանատունը
երթալ՝ և չորեքօրեայ մեռեալը յարուցա-
նել, ի՛նչպէս որ Քրիստոս յարոյց Ղազա-
րոսը : Արբոր ասոր պէս հրաշք մը գործը-
վի՛ պիտի հաւատամ անոր . բայց մի՛ զար-
մանար քու հաւատացած հրաշքներուդ չե-
հաւատալուս համար, որ Սուրբ Գրոց առաջ-
կուց իմացուցած սուտ արուեստներէն՝ ի
զատ ուրիշ բան մը սեպելու խելք պառկե-
ցընող ասպայոյց չիկայ :

Յիրաւի շատ կըզարմանամ 90 երեսը գը-
րած խօսքիդ վրայ թէ, «Ղմէն ատեն ա-
ղօթքնիս այն չէ՞ մի որ՝ բնական կարգով
չըլլալու բան մը Մատուած մեզի շնորհէ .
այսինքն՝ Մատուած մեզի համար հրաշք ընէ» :
Դսեր եմ անհաւատներուն ասանկ խօսք ը-
սելը . բայց բնաւ լսած չէի որ քրիստո-
նեայ մը ըսէ թէ՛ Մատուած հրաշք գործելու
է որ աղօթքնիս կատարէ . սուք եղի նոյ
վարդապետութիւն մըն ալ եկեղեցւոյ մէջ .
տես ի՛նչ նոյ վարդապետութիւններ՝ մանա-
ւանդ անհատի վարդապետութիւն կըխօ-
թեսկոր եկեղեցւոյ մէջ : Առտըվանց՝ երբ

աղօթք կրնեմ Մատուծոյ՝ որ զիս պաշտպանէ նոյն օրը , և իմ աղօթքս կատարելով թէ որ զիս պաշտպանէ նէ , հրաձք կըլլայ ասիկայ . Մատուած չի՞ կըրնար անանկ կարգադրել ամէն բան՝ որ բնութեան օրինաց յարմարութեամբ և անոնց միջոցովք՝ մեր խընդրուածքը կատարէ : Արդարև ուրիշ ժամանակ մը պէտք եղած չէր որ մէկը քրիստոնէի մը ապացուցանէ թէ՛ Մատուած կարող է աղօթքնիս կատարել , աւանց հրաձք գործելու :

ԺԿ . Թէ որ Գոյափոխութիւնը ճշմարիտ է , պէտք է որ սրբագործեալ հացն ու զինին անապական մնան յաւիտեան . քանզի Վրիստոսի մարմինը ապականութիւն չի տեսաւ : Գործ . ք . 31 : Թէ որ հացը հրաձքով մարմնոյ կըփոխվի , պէտք է որ հրաձքով անապական մնայ . բայց գիտեմք որ հացը և զինին որչափ ատեն որ կըղիմանան նէ , սրբագործեալ հացն ու զինին ալ նոյնչափ ատեն կըղիմանան :

Արդ՝ ես իմ կարողութեանս չափ քու ճանախդ Սուրբ Գրոց հակառակ ըլլալը ցուցի . և քանի որ հրամանքդ ինձի համոզել կուզես , որ Սուրբ Գրոց հակառակ վարդապետութիւն մը ընդունիմ , ես Մատուծոյ վա-

խովք բնաւ չեմ կրնար ընդունիլ և հաւատալ անանկ քանի մը՝ որ ո՛չ Վրխտոս և ո՛չ առաքեալները սորվեցուցին . ասկէ՛ ՚ի զատ շատ կրփախնամ Սուրբ Վրոյ սորվեցուցածին հակառակ վարդապետութիւն մը ընդունելէն , ըսելով թէ իմ Վղգիս եկեղեցին անանկ կը հաւատայ . քանզի ո՛չ Վղգը և ո՛չ եկեղեցին՝ այլ ամէն մէկը իր անձին համար հաշիւ պիտի տայ Վստուծոյ : Լուսն . ԺԴ . 12 :

Որչափ որ Վղգս կըսիրեմ նէ , շատ էվել լօք պարտիմ զՎստուած սիրել , և առաւել պարտիմ Վստուծոյ հնազանդիլ հաւատոյ մասին՝ քան թէ Վղգիս : Վղգասէր պարտիմք ըլլալ , բայց Վստուածսիրութիւնը անկէ շատ առաջ է : Թէ որ ազգասիրութիւնը իր ազգին կրօնքը ընդունիլն է նէ , Սուրբ Վրիգոր լուսաւորիչն ալ պէտք էր որ կը ռապաշտութիւնը ընդունէր , քանզի իր Վղգին կրօնքն էր ան ատենը : Բայց Վուսաւորիչ՝ որչափ որ իր ազգին կրօնքը չընդունելով ազգատեաց կըսեպվէր ալ նէ ան ատենը , ճշմարիտը խօսելով շատ ազգասէր էր , ինչպէս որ հիմա ամէնքս կը վկայեմք : Նորանի՛ թէ ամէնքս ալ ճշմարտապէս Վղգասէր ըլլայինք , ան ատենը բոլորովին տարբեր ընթացքով մը պիտի աշխատէինք Վղգին ըստ ամենայնի յառաջադիմութեանը համար , և ո՛չ թէ հիմակվանին պէս . . . :

Երանի՛ թէ յաստուածասիրութենէ շոր՝
 մեալ՝ մեր Բզբը սիրէինք :

Չեր երկրորդ ճառնալ կարդացի . որուն
 մէջ նախնի հայրերուն Հաղորդութեան
 վրայով խօսքերը յառաջ կրբերես ցուցը-
 նելու , թէ Քոյափոխութեան վարդապետու-
 թիւնը անոնք ալ ընդունած էին . սակայն
 քու աշխատութիւնդ կրմեղքնամ . քան-
 զի դիցուք թէ առաքեալներէն անմիջա-
 պէս ետքը այդ վարդապետութիւնը հը-
 նարվեցաւ , (որ ամենեւին ատանկ չէ ,) ի՞նչ
 կելլոյ ասկէց . մենք քանի որ Սուրբ Գիր-
 քը ունինք՝ մեր հաւատքին անսխալ առաջ-
 նորդը , և երբոր անով չհաստատովի Քո-
 յափոխութիւնը , ալ ի՞նչ պարտաւորու-
 թիւն ունինք սխալական մարդոց առաջնոր-
 դութեանը հետեիլ : Մոլորութիւն մը հին
 ըլլալուն և Մաքելոց ատենէն անմիջապէս
 ետքը սկսվելուն համար՝ Ճշմարտութիւն
 կրլլայ մի : Բնա օրէնքին զործքերովը ար-
 դարութիւն ըլլալուն մոլոր վարդապետու-
 թիւնն ալ՝ առաքելոց օրէն չսկսա՞ւ մի ,
 և անոնց կենդանութեան ատենը եկեղեցւոյ
 մէջ չիմտա՞ւ մի . որ Պօղոս առաքեալ ան
 վարդապետութեանը դէմ գրեց , և ան մո-
 լորութիւնը ընդունող Քաղատացւոց եկե-
 ղեցին սաստիկ կերպով յանդիմանեց : Տե՛ս
 Քաղատացւոց Լուսնը՝ սկիզբէն Քննու վերջը :
 Առաքելոց ժամանակը չէ՞ր որ Լաւողիկէի

եկեղեցին կրտսեր թէ՛ ”Աս հարուստ էի՝ ու
 մեծցայ, և բանի մը կարօտ չեմ” . երբոր
 ինքը չէր գիտեր որ “խեղճ ու թշուառա-
 կան” էր, «և աղքատ՝ մերկ ու կոյր” : Յայտ
 ք . 17 : Առաքելոց ատենը չէ՞ր որ Վիտտ-
 րիփեսը եկեղեցւոյ մէջ առաջին ըլլալ ու-
 զեւրով՝ առաքեալները չէր ընդուներ ու ա-
 նոնք կը յոգնեցունէր շատխօսութեան չար
 խօսքերով, ու հղբայրները չէր ընդուներ, ու
 անոնք որ կընդունէին նէ՛ թող չէր տար, ու
 եկեղեցիէն ալ կը հանէր : ք Յօ . 9, 10 :
 Չէ՞ մի որ Առաքելոց ատենը շատ մոլորեցու-
 ցիչներ ելան աշխարհ (ք Յօ . 7) , և շատ
 նեւեր կը գտնուէր (ա Յօ . ք . 1⁸) . չէ՞ մի
 որ Առաքելոց ատենը տգէտներ ու խախուս-
 ներ կային, որ Սուրբ Վերքերը ինքը զինք-
 ներնուն կորստեանը համար ծուռ կողմը կը
 դարձունէին (ք Պ . ք . ք . 16) . չէ՞ մի որ
 Պօղոս առաքեալ երէցներուն առաջկուց
 կիմացընէ գուշակելով թէ, «Վիտեմ ես՝
 որ իմ զսովեւէս ետքը ձեր մէջը յափշտա-
 կող գայլեր պիտի գան, որ պիտի չիխը-
 նային հօտին . և ձեզի՛ ալ անանկ մարգիկ
 պիտի ելլան՝ որ ծուռուսուս բաներ պիտի
 խօսին, աշակերտները իրենց ետեւէն քա-
 շելու” : Պ . ք . ք . 29, 30 : Առաքելոց
 ատենը չիկայի՞ն ուրիշ կերպ բան սորվե-
 ցունողներ, և մտիկ չընողներ մի Տէր Յի-
 սուս Քրիստոսին ողջամիտ խօսքերուն և

ան վարդապետութեանը որ աստուածաշտուութեան պէս է . որոնք որ հպարտացած էին՝ ու բան մը չէին դիտեր , հապա վէճերու ու հակառակութեան մէջ կը բորբոքէին , աստուածաշտութիւնը շահելու վաճառ մը սեպելով : Ին ՏՅ . 7 . 3—5 : Ըռաքելոց ատենը չիկայի՞ն անանկ մարդիկ , որոնք աստուածաշտութեան կերպարանքը ունէին , ու անոր զօրութենէն ուրացած էին : ք ՏՅ . 7 . 5 : Ուրեմն մէկ վարդապետութիւն մը որ Սուրբ Գրոց անսխալելի առաջնորդութեանը յայտնապէս կը հակառակի՝ մոլորութիւն է . կուզէ նոր հնարված ըլլայ , կուզէ առաքեալներուն օրէն անմիջապէս ետքը հնարված ըլլայ :

Սակայն այսու ամենայնիւ Գոյափոխութիւնը՝ առաքեալներուն օրէն անմիջապէս ետքը հնարված չէ՛ : Հրամանքդ ինձի հին հայրապետաց խօսքերը կը ցուցնես . բայց ինչո՞ւ համար չես թողուր որ միայն հայրապետներուն խօսքը կարդամ . քու շատախօս մեկնութիւնդ զիս պիտի համոզէ որ անոնց խօսքերուն վրայ աւելցուցեր ես , չէ նէ հայրապետներուն խօսքերը . թէ որ միայն հայրապետներուն խօսքերը քննեմ երկրորդ ճառիդ մէջ , յայտնի կը գտնամ որ անոնք ալ Գոյափոխութիւն չէին ընդուներ . բայց դուն ինչպէս Սուրբ Գրոց խօսքերուն՝ անանկ ալ հայրապետաց խօսքերուն ծուռումուռ

մեկնութիւն տրվերէս, և բու կողմէ կըբաշ-
կըւտես անոնց խօսքերը: Թէ որ Սուրբ
Գրոց խօսքը՝ հայրապետները պիտի մեկնեն
նէ, անոնց մեկնութիւնը մեզի ո՞վ պիտի
մեկնէ. հրամանքդ... Թէ որ հայրապետաց
խօսքերը աւանց բու տրված մեկնութեանդ
Գոյափոխութիւն չեն սորվեցունել, ուրեմն
Գոյափոխութեան վարդապետութիւնը բու
մեկնութիւնէդ պիտի սորվինք. և Թէ որ
մէկը համոզվի այդ վարդապետութեանը
հաւատալու՝ քեզմէ պիտի համոզվի, ո՞չ
Սուրբ Գիրքէն և ո՞չ հայրապետներէն. Թէ
որ ասանկ չէ նէ՝ ինչո՞ւ անոնց խօսքերը մեկ-
նելու համար այնչափ աշխատեցար. որով
յայտնի կերևայ Թէ հայրապետներուն խօս-
քը մինչև որ դուն չեմեկնես նէ՝ չիպիտի
հասկըցվին:

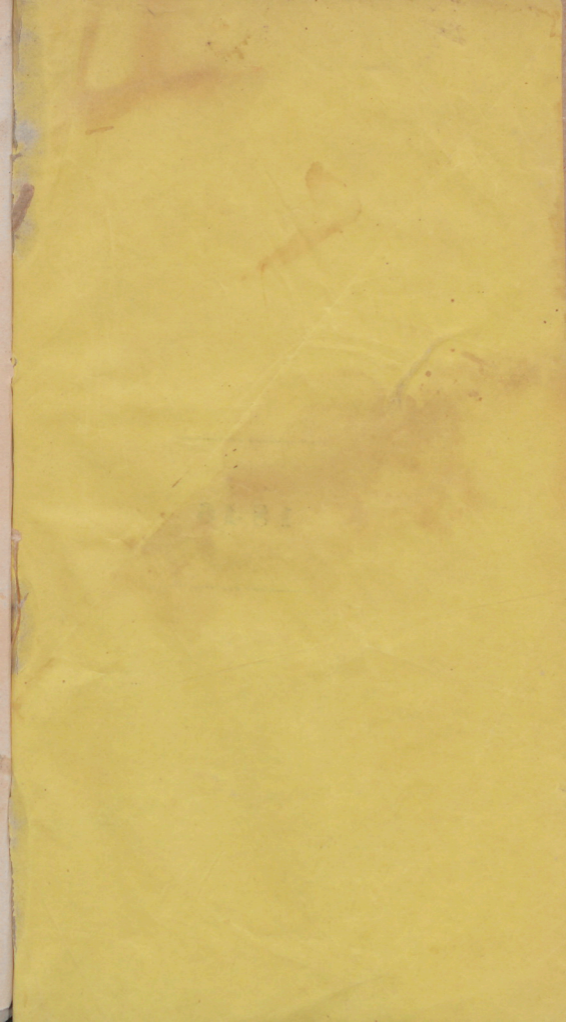
Այս երկտորդ ճառիդ մէջ հին հայրա-
պետներէն բերած վկայութիւններդ Գոյա-
փոխութիւն չհաստատելը, և նոյն կամ նոյն
ժամանակի հայրապետներէն ան ատեննե-
րը եկեղեցւոյ մէջ Գոյափոխութեան վար-
դապետութիւնը մտած չըլլալը պիտի հաս-
տատվի ուրիշ ճառի մը մէջ, որ իմ մէկ
բարեկամս պիտի յօրինէ:

Վ Մ Ի Պ Ե Կ

Երես	Տող	Սխալ	Ուղղ
7	21	առարկու կութիւններս	առարկու թիւններս
9	22	ըստ	ընդ
12	5	17 :	17 ,
21	15	կրնան	կրնար
34	11	չըներ	չըներ''

1871

Year	Month	Day	Event
1871	Jan	1	...
1871	Jan	2	...
1871	Jan	3	...
1871	Jan	4	...
1871	Jan	5	...
1871	Jan	6	...
1871	Jan	7	...
1871	Jan	8	...
1871	Jan	9	...
1871	Jan	10	...
1871	Jan	11	...

1846

